

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»

Гуманітарно-правовий факультет

Кафедра психології

Кваліфікаційна робота

(тип кваліфікаційної роботи)

Магістр

(освітній ступінь)

на тему «Специфіка життєвих стратегій молоді, що орієнтована на
реалізацію у творчій сфері»

-

ХАІ.704. 7-96п1.21О.053.99-9/20-7КР

Виконала: здобувачка б курсу групи № 7-96п1

Галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

(код та найменування)

Спеціальність 053 «Психологія»

(код та найменування)

Освітня програма «Психологічне консультування та
психотерапія»

(найменування)

Полівода Яна Вікторівна

(прізвище та ініціали здобувача)

Керівник: Гульман Б.Л.

(прізвище та ініціали)

Рецензент: Большакова А.М.

(прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

Дипломна робота: 65 с., 22 табл., 5 рис., 1 дод., 30 джерел.

Ключові слова: життєві стратегії, творча сфера, молодь, поведінка, взаємозв'язки, цілепокладання, планування життя.

Об'єкт дослідження – життєві стратегії особистості.

Предмет дослідження – життєві стратегії молодих людей, орієнтованих на професійну реалізацію у творчій сфері.

Мета дослідження – вивчити життєві стратегії молодих людей, орієнтованих на реалізацію у творчій сфері.

Методи дослідження:

1. Теоретичний аналіз наукової літератури;
2. Авторська анкета, спрямовану вивчення професійної реалізації молодих людей у творчій сфері;
3. Друга частина ціннісного опитувальника Ш. Шварца;
4. Анкета «Література та планування життя» Манукян В. Р.;
5. Методика «Адаптивні стратегії поведінки» (АСП) Мельникова Н. М.;
6. Шкала самоефективності М. Єрусалема та Р. Шварцера;
7. Шкала задоволеності життям Е. Дінера в адаптації Д. А. Леонтєва та Є. М. Осика.

Висновки: життєві стратегії молодих людей, не учнів за творчим профілем професій, відрізняються більшою спрямованістю на активний контакт із зовнішнім середовищем, орієнтацією на перетворення наявної дійсності, ніж життєві стратегії молоді, що у системі освіти. Ціннісний профіль особистості молодих людей, які не навчаються за творчим профілем професій, більше представлений цінностями досягнення, самостійності та стимуляції. Вдалося встановити швидше зворотне твердження: ціннісний профіль молодих людей, які навчаються за творчим профілем, більше представлений цінностями збереження та самотрансценденції.

ABSTRACT

Diploma thesis: 65 p., 22 tab., 15 p., 1 appx., 30 sources.

Key words: life strategies, creative sphere, youth, behavior, relationships, goal setting, life planning

Object of research is - the life strategies of the individual.

The subject of the research is the life strategies of young people focused on professional realization in the creative sphere.

The purpose of the research is to study the life strategies of young people focused on implementation in the creative sphere.

Methods of research:

1. Theoretical analysis of scientific literature;
2. Author's questionnaire aimed at studying the professional realization of young people in the creative sphere;
3. The second part of the value questionnaire S. Schwartz in the adaptation of VN Karandashev;
4. Questionnaire "Literature and life planning" Manukyan VR;
5. Methodology "Adaptive behavioral strategies" (ASP) Melnikov NM;
6. The scale of self-efficacy of M. Jerusalem and R. Schwarzer in the adaptation of VG Romek;
7. The scale of life satisfaction of E. Diner in the adaptation of DA Leontiev and EM Osik.

Conclusions: life strategies of young people, not students in the creative profile of professions, are more focused on active contact with the external environment, the orientation of the transformation of existing reality than the life strategies of young people in the education system. The value profile of the personality of young people who do not study in the creative profile of professions is more represented by the values of achievement, independence and stimulation. It was rather possible to establish the opposite statement: the value profile of young people studying in a creative profile is more represented by the values of preservation and self-transcendence.

РЕФЕРАТ

Дипломная работа: 65 с., 22 табл., 5 рис., 1 прил., 30 источников.

Ключевые слова: жизненные стратегии, творческая сфера, молодежь, поведение, взаимосвязи, целеполагание, планирование жизни

Объект исследования – жизненные стратегии личности.

Предмет исследования – жизненные стратегии молодых людей, ориентированных на профессиональную реализацию в творческой сфере.

Цель исследования – изучить жизненные стратегии молодых людей, ориентированных на реализацию в творческой сфере.

Методы исследования:

1. Теоретический анализ научной литературы;
2. Авторская анкета, направленная на изучение профессиональной реализации молодых людей в творческой сфере;
3. Вторая часть ценностного опросника Ш. Шварца;
4. Анкета "Литература и планирование жизни" Манукян В. Г.;
5. Методика "Адаптивные стратегии поведения" (АСП) Мельникова Н. М.;
6. Шкала самооэффективности М. Иерусалема и Р. Шварцера;
7. Шкала удовлетворенности жизнью Э. Динера в адаптации Д. А. Леонтьева и Е. М. Осыки.

Выводы: жизненные стратегии молодых людей, не обучающихся по творческому профилю профессий, отличаются большей направленностью на активный контакт с внешней средой, ориентацией на преобразование существующей действительности, чем жизненные стратегии молодежи, участвующие в системе образования. Ценностный профиль личности молодых людей, не обучающихся по творческому профилю профессий, больше представлен ценностями достижения, самостоятельности и стимуляции. Удалось установить скорее обратное утверждение: ценностный профиль молодых людей, обучающихся по творческому профилю, больше представлен ценностями сохранения и самотрансценденции.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНИЙ ОГЛЯД ПРОБЛЕМИ ЖИТТЄВИХ СТРАТЕГІЙ ТА ТВОРЧИЙ НАПРЯМОК ОСОБИСТОСТІ В ПЕРІОД РАННЬОЇ ДОРОСЛОСТІ.....	6
1.1 Поняття життєвої стратегії: варіанти визначень, підходи до дослідження.....	6
1.2 Творчі професії: особливості реалізації, психологічні характеристики.....	15
1.3 Психологічна характеристика періоду ранньої дорослості: хронологічні межі та сучасна специфіка періоду.....	21
РОЗДІЛ 2 ПРОЦЕДУРА ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ	24
2.1 Характеристика вибірки.....	24
2.2 Характеристика методів дослідження.....	24
РОЗДІЛ 3 РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЇХ ІНТЕРПРЕТАЦІЯ.....	33
3.1 Загальна характеристика особливостей професійного вибору та виразності компонентів життєвої стратегії	34
3.2 Аналіз взаємозв'язків та типи цілепокладання планування життя	49
ВИСНОВКИ.....	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	62
ДОДАТКИ.....	65

ВСТУП

Актуальність дослідження – дослідження пов'язане із високою трансформацією світу професій у зв'язку з розвитком соціальних мереж. Суспільство стає мережевим: зростає фріланс та коворкінг, люди обирають працювати на себе, використовуючи інтернет майданчики, де вони просувають себе чи свій продукт. Особливо ця тенденція відчутна у творчому сегменті професій: Instagram, Tik-Tok, YouTube наповнені різними формами творчого продукту. Та й саме поняття «творчого продукту» сильно змінилося із вбудовуванням його у цифровий формат. Немає чітких орієнтирів і шляхів, яких можна було б дотримуватись для досягнення успіху, і водночас усіма ними можна скористатися. Молодим людям, орієнтованим на реалізацію у творчості, необхідно пробитися в цьому різноманітті, визначити свій шлях, вміти варіювати його, дотримуватися власних цінностей та особистісних смислів — для цього необхідна чітка сформованість власних поглядів та гнучкість життєвої стратегії.

Об'єкт дослідження – життєві стратегії особистості.

Предмет дослідження – життєві стратегії молодих людей, орієнтованих на професійну реалізацію у творчій сфері.

Мета дослідження – вивчити життєві стратегії молодих людей, орієнтованих на реалізацію у творчій сфері.

Відповідно до даної мети були поставлені наступні завдання:

1. Дослідити особливості професійного вибору та самореалізації респондентів;
2. Дослідити особисті цінності респондентів;
3. Дослідити адаптивні стратегії поведінки молодих людей;
4. Дослідити особливості цілевизначення та життєвого планування респондентів.
5. Визначити рівень самоефективності та задоволеності життям

молодих людей.

6. Виявити гендерну специфіку показників, що вивчаються.

7. Провести порівняльний аналіз змістовних компонентів життєвої стратегії на двох вибірках: молоді люди з вищою освітою за творчим профілем та молоді люди, орієнтовані на реалізацію у творчості поза системою профільної освіти

8. Вивчити взаємозв'язки компонентів життєвої стратегії (ціннісних орієнтацій, особливостей цілевизначення та життєвого планування, адаптивних стратегій поведінки) між собою та з показниками самооефективності та задоволеності життям.

9. Вивчити взаємозв'язок компонентів життєвої стратегії респондентів зі способами реалізації у творчій сфері.

Гіпотези дослідження:

Життєві стратегії молоді, орієнтованої на реалізацію у творчості, які навчаються творчим професіям, відрізняються від життєвих стратегій молоді, що знаходиться у системі загальної освіти.

Методи дослідження:

1. Теоретичний аналіз наукової літератури;

2. Авторська анкета, спрямована на вивчення професійної реалізації молодих людей у творчій сфері;

3. Друга частина ціннісного опитувальника Ш. Шварца в адаптації В. Н. Карандашева ;

4. Анкета «Література та планування життя» Манукян В. Р.;

5. Методика «Адаптивні стратегії поведінки» (АСП) Мельникова Н. М.;

6. Шкала самооефективності М. Єрусалема та Р. Шварцера в адаптації В. Г. Ромека;

7. Шкала задоволеності життям Е. Дінера в адаптації Д. А. Леонтьєва та Є. М. Осика.

Вибірка формувалася з 40 молодих людей у віковому діапазоні від 19 до 27 років і складалася з двох груп: молоді люди, які навчаються за профілем творчих професій, та молоді люди, які не навчаються за профілем творчих професій. Вимогою до респондентів для проходження дослідження була умова про наявність у них творчого захоплення.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ ОГЛЯД ПРОБЛЕМИ ЖИТТЄВИХ СТРАТЕГІЙ ТА ТВОРЧІЙ НАПРЯМОК ОСОБИСТОСТІ В ПЕРІОД РАННЬОЇ ДОРОСЛОСТІ

7.1. Поняття життєвої стратегії: варіанти визначень, підходи до дослідження

Сам термін “життєва стратегія” має безліч трактувань через те, що предмет інтересу фахівців різних сфер психології. Зарубіжні та вітчизняні автори, які займалися дослідженнями психології особистості, присвятили цій тематиці чимала кількість робіт, але у кожного з них поняття життєвої стратегії висвітлено з різних ракурсів і має свою особливість: життєвий стиль, життєвий сценарій, життєва перспектива, життєвий шлях, життєва орієнтація, спосіб адаптації, життєва реалізація. [9]

Таке різноманіття подібних за змістом понять пояснюється тим, що вони є взаємозалежними компонентами життєвого шляху особистості загалом. І. А. Мізінова у своїй статті пропонує наступний спосіб градації перерахованих термінів. Життєвий шлях є нульовою точкою, він репрезентує все життя людини від народження до смерті. Далі виступає життєвий сценарій як засіб упорядкування, конструювання та планування власного життя. Похідними компонентами життєвого сценарію є два блоки: способи конструювання життя (життєві смисли, життєві цілі, життєвий девіз, життєвий план) та способи структурування життя (життєва стратегія, життєвий стиль). Конструювання життя - це створення спільної канви, загальної картини життя, структурування ж - це свідоме впорядкування її окремих етапів. [6]

Отже, життєва стратегія є компонентом структурування життя особистості.

Розглянемо два основних напрями розгляду цього поняття.

1. Життєва стратегія як інтегральний компонент індивідуального структурування життя особистості

Основна ідея цього підходу у цьому, що стратегія життя - це індивідуальний спосіб реалізації життя людини. Це інтегральне утворення внутрішнього світу особистості, яке цілісно характеризує та визначає всю життєву лінію поведінки особистості.

Безпосередньо саме поняття “стратегія життя” вперше з’являється в однойменній монографії К. А. Абульханової-Славської, в якій вона визначає її як спосіб “...індивідуальної організації, постійного регулювання ходу життя відповідно до цінностей даної особистості та її індивідуальної спрямованості. .” У цьому вся визначенні важливе місце мають індивідуальність і постійна регуляція, які свідчать, що людина як суб’єкт свого життя дозволяє протиріччя, що виникають між його спрямованістю (домагання, цінності, смисли, ідеали) і умовами реалізації цієї спрямованості своїм унікальним, індивідуальним, то є заснованим на власних цінностях і смислах, і в цьому сенсі творчим способом: застосування своїх індивідуальних особливостей творчим чином. [19]

Діяльність До. А. Абульхановой-Славской можна назвати ще кілька визначальних ознак життєвої стратегії:

Активність особистості: головний внутрішній фактор, що проявляється у всіх сферах особистості (в організації часу, діяльності, спілкуванні), і тому є провідним. Також саме фактор активності особистості визначає оптимальність балансу між внутрішніми домаганнями, бажаннями, прагненнями та вимогами довкілля.

Ініціатива та відповідальність: ініціатива у створенні умов для реалізації та відповідальність за той спосіб реалізації власного життя, який людина вибрала.

Проблемне ставлення до власного життя: обраний людиною спосіб реалізації так чи інакше вступає у протиріччя з умовами та вимогами середовища та його власними ідеалами, смислами та цілями. Людина як суб'єкт свого життя має вирішувати це протиріччя, якщо він відповідальний за обраний ним метод реалізації. [8]

О. С. Васильєва та Є. А. Демченко розуміють під життєвою стратегією якийсь унікальний спосіб реалізації життєвих цілей та цінностей, який робить життя людини продуктивним, ефективним та осмисленим. У зв'язку з цим найбільш важливими характеристиками для дослідників є рівень відповідальності, свідомості життя, система цілей і цінностей. Творчий характер способу реалізації даними авторами підкреслюється як “спосіб буття, у якому людина свідомо чи несвідомо займає позицію активного творця свого життя, спираючись такі цінності, як любов, краса, добро, розвиток, тобто. здійснюючи вибір на користь душевного та духовного здоров'я”. [30,19]

2. Життєва стратегія як інструмент формування майбутнього

Суть даного підходу в тому, що життєва стратегія тут постає як спосіб поетапного формування майбутнього за допомогою цілей, мотивів, довжини та спрямованості тимчасової перспективи. Когнітивний елемент стратегії життя, пов'язані з свідомим плануванням у цьому підході дуже яскраво виступає.

М. А. Белугіна розмірковує про стратегію життя як про спосіб, за допомогою якого особистість конструює власне життя шляхом поетапного та свідомого її планування. Автор вважає, що життєва стратегія – система двох факторів: змістовного та організаційного. До першого відноситься все, що відображає індивідуальний зміст майбутнього: життєва позиція, цінності та цілі особистості, ідеали, спрямованість. До організаційних характеристик М. А. Белугіна відносить протяжність, спрямованість і насиченість тимчасової

перспективи, структурованість життєвого шляху. На думку автора, організаційні чинники відображають ступінь сформованості та зрілості життєвої стратегії: “...особа зі сформованою стратегією життя планує своє життя далеко в майбутнє, життєвий шлях розробляється докладно, кожен його етап насичений передбачуваними подіями...”. [27]

У концепції тимчасової перспективи Є. І. Головахи та А. А. Кроніка життєва стратегія набуває характеру інструменту конструювання подій життя, його планування шляхом розкриття причинно-наслідкових зв'язків між минулим, сьогоднішнім і майбутнім. Виокремлюючи ці зв'язки, людина виділяє певні точки значущого досвіду, який є визначальним для формування подій сьогоднішнього та майбутнього. У роботі “Психологічне час особистості” вони висловили ідею у тому, що інтегральною характеристикою життєвого шляху є узгодженість тимчасових уявлень особистості. Важливі для людини ситуації стають визначальними на життєвому шляху: вони визначають зміст життя людини, а також ставлення до минулого, сьогоднішнього та майбутнього, тобто впливають на особистісну концепцію часу особистості, насичуючи її подіями. Саме насиченість та розуміння причинно-наслідкових зв'язків особистістю дає їй відчуття цілісності та гармонійності, що важливо для побудови майбутніх цілей та розвитку. [16]

У розрізі мотиваційної концепції Ж. Нюттена, Р. Кастенбаума життєва стратегія є способом організації життєвої перспективи. Відмінність від тимчасової перспективи полягає в тому, що визначальне значення для сьогоднішнього грає не причинно-наслідковий зв'язок з подіями минулого, а зв'язок сьогоднішнього з цілями майбутнього, розкриття значущих мотивів у актуальному сьогоднішньому людини. Зона майбутнього набуває важливого регулятивного значення, оскільки тимчасова віддаленість планів впливає на те, скільки і наскільки якісні шляхи для їх реалізації побудує людина. Тому цей підхід

називається мотиваційним, оскільки сприйняття людиною зв'язку подій сьогодення та майбутнього формує значні мотиви, пов'язані з значними цілями, об'єктами. У цьому підході життєва стратегія виступає як засіб реалізації цих значних мотивів, перевірки їх важливості. [25]

Ще однією концепцією, що розкриває життєву стратегію як спосіб свідомого планування майбутнього, є робота Т. Є. Резнік та Ю. М. Резнік, які визначили стратегію життя як один із компонентів системи орієнтування особистості. Ця орієнтація відбувається у просторі життєвих подій. Автори висловлюють думку, що незважаючи на унікальність кожної події в житті людини, вони детерміновані деякими “щодо постійними та стійкими” орієнтаціями. Базовими орієнтаціями, за ідеєю авторів, є: спосіб життя, сенс життя, життєві норми та життєві цінності. Залежно від змісту, ці орієнтації народжують певну соціальну активність. Автори виділяють 3 види активності: рецептивна (“придбання”), мотиваційна (“досягненська”) та творча. Відповідно 3 цих типу особистісної активності народжують 3 типи стратегій: стратегія життєвого благополуччя, стратегія життєвого успіху, стратегія самореалізації. Таким чином, у даній концепції стратегія життя, будучи відображенням тих чи інших особистісних орієнтацій, детермінує події в актуальному просторі, зумовлює виникнення майбутніх подій та формує ставлення до подій минулого. [23,25]

М. Р. Плотницька виділяє два типи стратегій у контексті процесу самореалізації: прогресивний та рецептивний. На думку автора, ці типи диференціюються залежно від переважання базових орієнтацій особистості: володіння-буття. Для стратегії прогресивного типу характерна орієнтація на буття, реалізація у соціальній та професійній сфері, а також відчуття задоволеності та гармонійності себе та світу в цілому. Рецептивна стратегія - це стратегія споживання, орієнтована на володіння матеріальними благами та

зовнішній соціальний успіх. Даний вид не передбачає серйозного професійного розвитку, особистісна концепція людини з таким типом стратегії є досить фрагментарною та сильно детермінованою соціальними факторами. [15]

Таким чином, умовно розділивши підходи до вивчення поняття життєвої стратегії на два напрями, вдалося виділити конкретні специфічні ракурси розгляду цього поняття, але також вдалося виділити деякі загальні моменти, характерні для всіх підходів. По-перше, це суб'єктність. У всіх підходах особистість сприймається як активний суб'єкт свого життєвого шляху, котрий займається його конструюванням, плануванням і корекцією. По-друге, це індивідуальний характер способу реалізації цієї стратегії. Особливої ваги набувають такі компоненти спрямованості особистості як мотиви, цілі, ціннісні орієнтації.

Одним із значущих компонентів життєвої стратегії особистості є цілепокладання та планування життя. Особливості мети мети важливі в першу чергу внаслідок того, що відображають загальну здатність особистості до організації власного життя. Цілі мають ієрархічність: Б. Ф. Ломов ввів таке поняття, як "життєва мета" - магістральна мета, під яку підлаштовуються всі приватні цілі, що служать засобом досягнення життєвої мети. Цілепокладання - це багатоступінчастий процес, який вимагає не тільки побудови бажаного образу майбутнього (інтенціональний аспект), але ще й формування умов для його реалізації (операційний аспект). У зв'язку з цим особливості цілепокладання можуть свідчити про сформованість життєвої стратегії. М. А. Белугіна у своєму дослідженні зазначає, що одним із критеріїв несформованості життєвої стратегії у молодих людей є відсутність плану реалізації цілей. Також на це впливають недостатня структурованість образів майбутнього та короткочасна довжина цілей, цілі ставляться на найближчу

перспективу. М. О. Мдівані та П. Б. Кодесс визначають життєву стратегію як структуру життєвих цілей, “розгорнуту у тимчасовій перспективі психологічного майбутнього”. Зазначені автори виділяють мету як одиницю аналізу психологічного майбутнього особистості. Таким чином, вивчивши структуру цілей, можна проаналізувати зміст та ступінь ясності життєвої стратегії. У свою чергу, глибина цілепокладання відображає тимчасову протяжність. [4,8,13,26]

Іntenціональний аспект цілепокладання дуже пов'язані з ціннісними орієнтаціями особистості. Ієрархія цінностей визначає найбільш значущі цілі в житті людини, виділяє життєві та приватні. І лише значна цінність грає роль орієнтації у поведінці. Цінності, з одного боку, це абстрактні ідеї соціальної свідомості, тобто ідеали (ідея добра і зла, життя і смерті) - суспільні цінності. А з іншого боку, це ті якості або сторони предметів, які людина виділяє, і вони значимі для неї особисті цінності. І суспільні та особисті цінності відіграють роль орієнтації поведінки: суспільні виконують нормативну орієнтацію, окреслюють загальні межі, але особливу роль відіграють саме особисті цінності чи ціннісні орієнтації. Вони мають більший ефект у цілеспрямованій діяльності, тому що є результатом ціннісного вибору людини. Отже, наявність індивідуальної ієрархії ціннісних виборів впливає усвідомленість і зрілість визначених цілей, відповідно і зрілість стратегії особистості.

О. В. Утробіна у своїй статті у контексті життєвих стратегій розглядає таку цікаву категорію, як мрії. [20]

Мрії мають дуже сильний спонукальний ефект, це наші найсильніші мотиватори. Проте надмірне захоплення мріями може й демотивуючий ефект на діяльність. Це відбувається через те, що мрія не може оформитися у вигляді мети. На думку автора, якщо мета є способом бажаного результату діяльності, то мрія – це образ мети. Тому невипадково між метою та мрією

знаходяться можливості: мрії мають різний ступінь реалізованості та абстрактності, але вони визначають поле бажаних та значущих (завдяки ідеалам та цінностям) образів майбутнього особистості. Далі ці можливості можуть оформлятися особистістю у конкретні цілі, які вона планомірно реалізовуватиме, ставлячи завдання, формулюючи плани та роблячи конкретні дії.

У своєму дослідженні О. В. Утробіна наводить дані щодо ступеня конфліктності мрії та мети, і оформляє це у вигляді стратегій: [4]

“немає мрії, але є цілі”: в основному актуальна для юного віку, що може бути обумовлено завданнями складання іспитів, надходження, деіндивідуацією мрій, що диктуються трендами (купити машину, квартиру, одяг тощо), що стає саме завданням, метою.

"немає мети, але є мрії": більш характерна для дівчат юного віку, що може бути наслідком ідеалізацій, фантазійності, нормативних віку.

“немає ні мрії, ні цілей”: найбільш деструктивна, відзначається у чоловіків віком від 30 років та юнаків: криза середини життя, нігілістичні установки, невизначеність, пов'язана із самоідентифікацією.

“є мрії та цілі, але вони різняться”: більш характерна для жінок старше 30 років, що може бути обумовлено різними сферами самореалізації (родина, кар'єра).

“є і мрії та цілі, вони збігаються”: є найбільш продуктивною стратегією, найбільш виражена у чоловіків віком від 30 років, що може бути обумовлено більшою заточеністю соціуму під мрії чоловіків, що полегшує їх збіг з цілями. Або це пояснює більш вузьким і конкретним спектром сфер самореалізації чоловіків.

Ще одним важливим компонентом формування життєвої стратегії є стратегії адаптивної поведінки, характерні способи подолання життєвих

протиріч та конфліктних ситуацій. В основному, ідея вивчення адаптивної поведінки базується на двох моментах: це ступінь активності суб'єкта в ситуації адаптації, спрямованість цієї активності зовні або на себе та ступінь підтримки контакту із середовищем.

У такому ключі побудовано типологію адаптивної поведінки Н. Н. Мельникової, у відповідність до якої автор формулює 8 стратегій поведінки, закладених в основу методики дослідження адаптивних стратегій поведінки. [19]

Дослідження автора показали, що в цілому, спектр поведінкових реакцій людини визначається однією-двома переважаючими стратегіями поведінки, які становлять "індивідуальний профіль адаптації особистості" в різних галузях взаємодії.

Що ж до характеристик кожної зі стратегій, їх можна описати так:

1. Активна зміна середовища: характерне активне прагнення впливати на середовище чи партнера з метою їх зміни та пристосування до своїх особливостей потреб.

2. Активна зміна себе: характерна активна зміна себе, свого сприйняття, системи цінностей та потреб для того, щоб актуальна ситуація не сприймалася як стресова.

3. Відхід із середовища та пошук нового: характеризується прямим відходом із ситуації з метою пошуку нового середовища, що більше відповідає потребам, цілям і властивостям людини.

4. Уникнення контакту з середовищем і занурення у внутрішній світ: характерне замикання в собі, внутрішньому світі з метою уникнення фруструючого середовища.

5. Пасивна репрезентація себе: характерне прагнення самоствердитись, відстояти своє «Я», продемонструвати свою позицію

6. Пасивне підпорядкування умовам середовища: характерна конформна поведінка, поступливість, угода з вимогами середовища.

7. Пасивне вичікування змін: характерне як вичікування зовнішніх змін із боку середовища, і внутрішніх із боку особистості.

Типологія адаптивних стратегій А. А. Реана побудована на основі активності суб'єкта та спрямованості його активності: за зовнішнім критерієм (відповідно до вимог соціального оточення) або за внутрішнім (відповідно до власного відчуття комфорту та гармонії). У зв'язку з чим, автор виділяє 4 види адаптації: "за внутрішнім критерієм" (відчуття внутрішньої гармонії, але низький соціальний успіх і ефективність), "за зовнішнім критерієм" (соціальне та професійне благополуччя, але можлива висока ступінь напруженості та незадоволення), " повна дезадаптація" (високий ступінь незадоволеності, психоемоційної напруги разом з низькими показниками успішності зовні), "системна адаптація" (високий ступінь успішності та суб'єктивне почуття задоволеності). [21]

У контексті життєвої стратегії особливої важливості набуває різноманітність спектру адаптивних способів поведінки. М. А. Белугіна вважає, що особистість має прагнути "розширювати межі існуючих життєвих ситуацій", своє оточення та творчим чином підходити до взаємодії у таких ситуаціях. Це значно розвиває поведінковий репертуар особистості, а відповідно робить і життєву стратегію більш пластичною та різноманітною за своїм змістом. [12]

2. Творчі професії: особливості реалізації, психологічні характеристики

Поняття спрямованості одна із базових у психології особистості. Його вивченням займалися С. Л. Рубінштейн, А. Н. Леонтьєв, Б. Ф. Ломов, Л. І. Божович. Кожен учений розглядав це поняття з різних кутів зору:

Спрямованість як система “різноманітних тенденцій, що розширюються” (потягу, мотивів, інтересів), які служать джерелом різноманітної діяльності;

Як "система в собі ієрархізованих мотивів";

Як "системоутворюючу властивість особистості", що визначає її психологічний образ;

Як "внутрішня позиція особистості", представлена системою мотивів;

Як "система домінуючих відносин" особистості.

Незважаючи на різні акценти у розгляді даного поняття можна виділити основну ідею: спрямованості особистості - інтегральний та стійкий комплекс мотивів, цілей, інтересів, що визначає схильність людини до того чи іншого виду діяльності. [8,14,22]

У контексті професійної діяльності та пошуку професійної ідентичності конструкт спрямованості особистості стає дуже важливим для розгляду. Усвідомлення здібностей, інтересів, мотивів та цілей людини у бік якогось виду діяльності може бути деяким базисом для професійної реалізації. Що ж до творчої спрямованості, то її можна визначити як систему стійких мотивів, потреб та інтересів, що сприяють реалізації творчої діяльності.

В. І. Тютюнник зазначає, що здібності до творчої праці розвиваються з 5 років. У своєму дослідженні він показує, що головним фактором у розвитку здібностей до творчої праці є позиція дорослих по відношенню до дитини: "Ти не зможеш" або "Ти зможеш". Перша установка народжує в дитини страх

невдачі, визначаючи тим самим його активність у поставленій ролі та завдання. Друга установка сприяє розвитку пошукової активності, орієнтації на експеримент. На думку В. І. Тютюнника, дії в межах сюжетно-рольової гри формують імітацію праці, а вихід за рамки завдання та ролі, тобто пошукова активність – основи творчої діяльності. [6]

Однією з визначальних чинників у розвиток творчої спрямованості виділяють наявність творчої мотивації. В. І. Казаренков, А. М. Романова, Р. С. Піонова виділяють внутрішні мотиви (прагнення до самовираження, самореалізації) та зовнішні мотиви (прагнення до самоствердження у професії). Не менш важливими, на думку авторів, є фактори емоційно-вольового рівня: стан задоволення та задоволення від творчої діяльності, подив новим способам її реалізації, відкритість новому, інтерес, а також наполегливість, цілеспрямованість, організованість у діяльності. Такі соціально-психологічні чинники, як позитивне ставлення до творчості взагалі та доброзичливе ставлення до неї оточуючих, підтримка та допомога близьких, наявність умов для творчості є значущими. Значимість соціально-культурних факторів проявляється в тому, що формує у людини установки та очікування щодо того, наскільки ця сфера затребувана, чи варто їй займатися, куди це може за підсумками вилитися. Про це пише ще К. Роджерс, виділяючи зовнішні та внутрішні умови творчої діяльності. До зовнішніх умов він відносить базові гуманістичні принципи: наявність психологічної безпеки та захищеності людини (відсутність оціночності, визнання безумовної цінності людини) та психологічна свобода самовираження. До внутрішніх умов відносяться: відкритість нового досвіду, внутрішній локус оцінювання, здатність до "нестандартних поєднань". [18,29,28]

Як пише О. А. Калімулліна у своєму дослідженні, важливими когнітивними факторами, пов'язаними з творчою спрямованістю можуть бути

пластичність інтелекту, нестандартність мислення в неординарних ситуаціях, відкритість новому, критичне ставлення до продуктів своєї творчої діяльності. [14]

Є. Л. Яковлева виділяє такі психологічні компоненти, характерні для розвитку творчої спрямованості особистості: "проблемне ставлення до світу", яке виражається в прагненні здійснювати активну діяльність, пов'язану з перетворенням дійсності. Розвинена чутливість і спостережливість, орієнтація на нестандартні способи вирішення протиріч, спрага новизни та пізнання, інтерес до протиріч та прагнення їх вирішувати. [28]

Є. П. Ільїн підкреслює, що здібності який завжди є обов'язково важливим аспектом у розвитку творчої діяльності. Найбільш важливим, на його думку, є створення "творчої мотивації та оволодіння технологією творчої праці". Самовдосконалення - основний ключ до розвитку творчої спрямованості. Щодо мотивів, то в основі формування творчої спрямованості особистості лежать "мотиви саморозкриття та самоствердження". [30]

Таким чином, можна сказати, що творча спрямованість особистості - це підструктура особистості, що характеризується наявністю творчої мотивації, пов'язаної з прагненням до самовираження та саморозкриття, що реалізується у цілеспрямованій діяльності. Творча спрямованість характеризується певними когнітивними компонентами (висока пізнавальна активність, прагнення вирішення протиріч, нестандартність мислення), емоційно-вольовими (задоволення творчої діяльності, наполегливість і завзятість), ціннісними (прагнення самовдосконалення, саморозвитку).

Становлення творчого сегменту професій має власну історію. Довгі роки робота в галузі творчості сприймалася не як робота, а скоріше як захоплення чи надмірно аристократизувалася. Самі творчі професії швидше асоціювалися з класичними формами мистецтва: художник, поет, літератор,

композитор, танцюрист, скульптор, архітектор, актор. Однак з розвитком культури та ринку праці в галузі культури розуміння професій творчого спектру досить сильно видозмінилося та розширилося. Науково-технічна революція 40-х та 50-х років вплинула на те, що творчі професії вбудувалися в автоматизоване виробництво та мали конвеєрний характер. Остаточна трудова ніша у сфері творчості сформувалася до 1970-х років. Це можна відстежити завдяки появі професійних угруповань: літераторів, художників, архітекторів, музикантів. Однак ці спільноти мали сильний ідеологічний характер. У 90-х роках творчий сегмент став більш індивідуалізованим, художники та митці стали більш автономними. І поступово культура та мистецтво стали самостійним приватно-комерційним сектором. І зараз творча сфера є плідним майданчиком для бізнес-проектів. Вкладаються гроші у створення різноманітних центрів культури та мистецтва, як, наприклад, “Нова Голландія”, музей сучасного мистецтва “Ерарта”. Монетизувати творчість – модно та прибутково. Відповідно це створює мотивацію для появи трудових кадрів та проектів у цій сфері. [9]

Наразі сегмент творчих професій ще більш видозмінений. Так відбувається у зв'язку з глобальними трендами змін у сфері професій взагалі, пов'язаних із цифровізацією. З'являються нові види професій. Художники трансформуються у різних веб-дизайнерів, оформлювачів відео-ігор, розробників інтерфейсів VR-просторів. Музика вже давно вплелася в цифровий формат, але зараз у цій сфері все більш значущі професії саунд-дизайнерів, орієнтовані створення нових синтетичних звуків, розробку нових способів обробки звуку. Те саме стосується відео формату: для економіки значущі зараз професії розробників 3D-моделей, кібер-дизайнерів. Кіноіндустрія також орієнтована на розробку 5D-форматів, удосконалення комп'ютерних спецефектів, що потребує відповідних фахівців у цій галузі.

Узагальнюючи можна сказати, що дизайн як сфера діяльності є найпопулярнішим напрямом, оскільки він затребуваний в абсолютно різних творчих відгалуженнях: ландшафтний дизайн, дизайн інтер'єру, веб-дизайн, гейм-дизайн, фешн-дизайн, саунд-дизайн.

Оборотною стороною цифровізації є тренд на людиноорієнтовані послуги, в яких крім товару люди отримують ще й спілкування. У даному ключі творчі професії також представлені, але дещо у трансформованому вигляді: стиліст-візажисти, фешн-дизайнери, модельєри, перукарі, майстри з манікюру та педикюру, бармени, кухарі та кулінари, журналісти та копірайтери, хореографи, event-менеджери менеджери.

Дослідженням особливостей професійних типів особистості займалися різні дослідники. Найбільш популярна в цьому відношенні типологія Дж. Холланда, який розглядав шість професійних типів особистості, виділяючи серед них артистичний. За кращими видами діяльності артистичний тип орієнтований на художню творчість. Щодо здібностей, важливих для успішної реалізації цього типу, можна виділити високу чутливість та емоційність; уяву, пластичність та гнучкість сприйняття, мислення; креативність, розвинені вербальні можливості. З погляду особистісних якостей, у артистичного типу яскраво виявляються вразливість, імпульсивність, прагнення самовираження, схильність до самоаналізу, нонконформізм, непослідовність і нездатність доводити розпочате остаточно. [8]

У вітчизняній психології найвідомішою роботою у сфері класифікацій професій є багатофакторна класифікація Є. А. Климова, у якій окреме місце відведено творчим професіям. Провідним предметом праці цього виду професій є безпосередньо художній образ і його побудови. Відповідно, професії типу "людина-художній образ" пов'язані з образотворчою діяльністю, музичною, літературно-мистецькою та акторсько-сценічною

діяльністю. [28]

Важливим критерієм розгляду людей творчих професій є їх особистісні особливості. Є. В. Аскольдович і Т. Ю. Хабарова досліджували, наскільки професійно обумовлена творча діяльність є проявом особистісних і психоемоційних особливостей творчої людини в порівнянні з людьми, що не займаються творчістю. Автори виділяють переважання самовпевненості, домінантності, конфліктності, нетрадиційності та незалежності у людей, які займаються творчістю. Також спостерігається тенденція до меншого ступеня ввічливості, прихильності до правил і громадських норм. Орієнтація на індивідуальну діяльність, а не групову. [22,11]

Ще одним критерієм розгляду творчих професій може бути освіта. Л. А. Головей у навчальному посібнику "Психологія професійного розвитку" розглядає різні види професійних сфер з погляду необхідності здобуття вищої освіти. Наприклад, музична сфера діяльності розглядається з погляду спеціалізацій, що вимагають здобуття вищої освіти (музикант, диригент, композитор, вокаліст, звукорежисер, звукооператор, музичний критик, музикознавець) і не вимагають вищої освіти (музикант, вокаліст, діджей, диригент хору, музикант-інструменталіст). [16]

Огляд наведених вище ідей дозволяє зробити такі висновки. По-перше, творчі професії є зараз актуальним та затребуваним сектором у сфері праці через свою включеність до глобальних трендів професійних змін. По-друге, спектр творчих професій дуже широкий: це не обов'язково професії виключно мистецтва. Творчий підхід у діяльності може бути реалізований на гранях з іншими професіями.

3. Психологічна характеристика періоду ранньої дорослості: хронологічні межі та сучасна специфіка періоду

Питання про хронологічні межі періоду ранньої дорослості досить складне. По-перше, через те, що в психології розвитку взагалі існує безліч вікових періодизацій, що пов'язано з різним розумінням розвитку взагалі: з одного боку, кількісні зміни, що відбуваються в часі, а з іншого боку, це процес, що характеризує якісні новоутворення у поведінці, психічний розвиток. По-друге, складність чіткого вікового розмежування пояснюється ще й тим, що з віком домінанта біологічних та фізіологічних законів розвитку знижується, набирають чинності соціальні фактори, індивідуальні характеристики. Якщо ранніх віках психічний розвиток визначалося біологічними законами розвитку (розвиток мозкових структур, гормональний розвиток тощо), його легко було впорядкувати, визначити межі. З завершенням підліткового періоду біологічний розвиток вже досягає свого апогею, і психічний розвиток людини стає складно універсалізувати у певні межі, тому що починають впливати соціальні чинники, гендерні особливості, особистісні орієнтації. [15]

Отже, можна назвати розпливчастість і неоднозначність хронологічних меж як періоду дорослості взагалі, і його підперіоду — ранньої дорослості чи молодості. Але, так чи інакше, нижню межу ранньої дорослості пов'язують із таким віком: 16-20 років; 17 років; 21 рік; 20 років для жінок та 21 рік - для чоловіків; 23 роки. Що стосується верхнього кордону, то тут ще більше варіацій: 21 рік; 25 років; 25-30 років; 28 років; 28 років для чоловіків та 26 років для жінок; 35 років.

Очевидною є тенденція до збільшення верхньої межі періоду ранньої дорослості до 30 років і вище, тобто період між завершенням юності та

початком зрілості є досить протяжним, але не відноситься в строгому сенсі ні до кінця юності, ні до початку дорослості. Таке розмите становище неспроможна не народжувати певних вікових феноменів у суспільстві. Психолог Дж. Арнетт дав такому феномену розтягнутої дорослості термін - "emerging adulthood" або "народжена дорослість", який відображає складність набуття і знаходження себе молодими людьми в сучасному світі. У цьому ключі можна виділити ще кілька цікавих вікових феноменів, об'єднаних однією тенденцією застряганням між юністю та зрілістю: кідалти, твікстери, діти-бумеранги, кава. [15]

Специфічність феномена "наростаючої дорослості" саме в тому, що, з одного боку, молоді люди мають більше часу для знаходження себе, особистісної та професійної ідентичності, підготовки до професійної реалізації, більше часу для пошуку, спроб та помилок. Але з іншого боку, саме це продовження, саме множинні проби можуть відсувати від досягнення дорослості і народжувати перелічені феномени.

В даний період провідною стає професійна діяльність: особистість починає виходити в автономну позицію, формує свою особистісну та професійну ідентичність, розвиває та розширює свої сенсожиттєві орієнтації та інтереси. Також у цей період значущим є формування поглядів на близькі відносини, свого партнера, значимості місця відносин у житті взагалі.

У зв'язку з цим основні завдання даного періоду можна визначити таким чином: сепарація від батьківської сім'ї, формування професійної ідентичності та початок професійної діяльності, розвиток здатності вибудовувати близькі, довірчі відносини.

Реалізація цих завдань може бути різною. Так, в одному з досліджень португальських соціологів було виділено кілька шляхів вирішення завдань ранньої дорослості: [17]

1. Шлях кар'єри: тут фокус переважно робиться на професії, освіті.
2. Індивідуалістичний шлях: фокус на самопізнанні, пошуку свого призначення, орієнтації нового досвід.
3. Експериментування: спроби різних способів життя, місця проживання та роботи.
4. Послідовний шлях: реалізація культурних сценаріїв, планування життєвого шляху.
5. Ранній перехід: внаслідок вимушеного раннього початку праці чи батьківства.
6. Ненадійний, випадковий перехід: внаслідок включення до низькокваліфікованої, «одноразової» роботи.
7. Деструктурований перехід: соціальний виняток, маргінальність, ризикована поведінка, бідність.

Основні вікові труднощі пов'язані саме з індивідуальним проживанням цих завдань, які оформляються у вигляді криз ранньої дорослості: «період входження в дорослість», «криза відриву від батьківського коріння»; "Криза юності", біографічні кризи нереалізованості, безперспективності, спустошеності. Також на цей період випадають кризи навчання у ВНЗ, які є частиною перехідного процесу входження у дорослість. [30]

Таким чином, період ранньої дорослості є надзвичайно важливим періодом життєвого шляху, його відправною точкою. До цього віку сформовані раніше світоглядні погляди, позиції та переконання перевіряються на практиці, коригуються та добудовуються. Це період формування себе та власної концепції, пошуку своєї професійної ідентичності та експериментування. Період ранньої дорослості представлений конкретними завданнями, вирішення яких є одним з етапів на шляху формування психологічної зрілості. Психологічна характеристика періоду ранньої

дорослості: хронологічні межі та сучасна специфіка періоду

Питання про хронологічні межі періоду ранньої дорослості досить складне. По-перше, через те, що в психології розвитку взагалі існує безліч вікових періодизацій, що пов'язано з різним розумінням розвитку взагалі: з одного боку, кількісні зміни, що відбуваються в часі, а з іншого боку, це процес, що характеризує якісні новоутворення у поведінці, Психічний розвиток. По-друге, складність чіткого вікового розмежування пояснюється ще й тим, що з віком домінанта біологічних та фізіологічних законів розвитку знижується, набирають чинності соціальні фактори, індивідуальні характеристики. Якщо ранніх віках психічний розвиток визначалося біологічними законами розвитку (розвиток мозкових структур, гормональний розвиток тощо), його легко було впорядкувати, визначити межі. З завершенням підліткового періоду біологічний розвиток вже досягає свого апогею, і психічний розвиток людини стає складно універсалізувати у певні межі, тому що починають впливати соціальні чинники, гендерні особливості, особистісні орієнтації.

Отже, можна назвати розпливчастість і неоднозначність хронологічних меж як періоду дорослості взагалі, і його підперіоду — ранньої дорослості чи молодості. Але, так чи інакше, нижню межу ранньої дорослості пов'язують із таким віком: 16-20 років; 17 років; 21 рік; 20 років для жінок та 21 рік - для чоловіків; 23 роки. Що стосується верхнього кордону, то тут ще більше варіацій: 21 рік; 25 років; 25-30 років; 28 років; 28 років для чоловіків та 26 років для жінок; 35 років.

Очевидною є тенденція до збільшення верхньої межі періоду ранньої дорослості до 30 років і вище, тобто період між завершенням юності та початком зрілості є досить протяжним, але не відноситься в строгому сенсі ні до кінця юності, ні до початку дорослості. Таке розмите становище неспроможне не народжувати певні вікові феноменів у суспільстві. Психолог Дж. Арнетт дав такому феномену розтягнутої дорослості термін - "emerging adulthood" або "народжена дорослість", який відображає складність набуття і знаходження себе молодими людьми в сучасному світі. У цьому ключі можна

виділити ще кілька цікавих вікових феноменів, об'єднаних однією тенденцією застряганням між юністю та зрілістю: кідалти, твікстери, діти-бумеранги, кава.

Специфічність феномена “наростаючої дорослості” саме в тому, що, з одного боку, молоді люди мають більше часу для знаходження себе, особистісної та професійної ідентичності, підготовки до професійної реалізації, більше часу для пошуку, спроб та помилок. Але з іншого боку, саме це продовження, саме множинні проби можуть відсувати від досягнення дорослості і народжувати перелічені феномени.

В даний період провідною стає професійна діяльність: особистість починає виходити в автономну позицію, формує свою особистісну та професійну ідентичність, розвиває та розширює свої сенсожиттєві орієнтації та інтереси. Також у цей період значущим є формування поглядів на близькі відносини, свого партнера, значимості місця відносин у житті взагалі.

У зв'язку з цим основні завдання даного періоду можна визначити таким чином: сепарація від батьківської сім'ї, формування професійної ідентичності та початок професійної діяльності, розвиток здатності вибудовувати близькі, довірчі відносини.

Реалізація цих завдань може бути різною. Так, в одному з досліджень португальських соціологів було виділено кілька шляхів вирішення завдань ранньої дорослості:

1. Шлях кар'єри: тут фокус переважно робиться на професії, освіті.
2. Індивідуалістичний шлях: фокус на самопізнанні, пошуку свого призначення, орієнтації нового досвіду.
3. Експериментування: спроби різних способів життя, місця проживання та роботи.
4. Послідовний шлях: реалізація культурних сценаріїв, планування життєвого шляху.
5. Ранній перехід: внаслідок вимушеного раннього початку праці чи батьківства.
6. Ненадійний, випадковий перехід: внаслідок включення до

низькокваліфікованої, «одноразової» роботи.

7. Деструктурований перехід: соціальний виняток, маргінальність, ризикована поведінка, бідність.

Основні вікові труднощі пов'язані саме з індивідуальним проживанням цих завдань, які оформляються у вигляді криз ранньої дорослості: «період входження в дорослість», «криза відриву від батьківського коріння»; "Криза юності", біографічні кризи нереалізованості, безперспективності, спустошеності. Також на цей період випадають кризи навчання у ВНЗ, які є частиною перехідного процесу входження у дорослість.

Таким чином, період ранньої дорослості є надзвичайно важливим періодом життєвого шляху, його відправною точкою. До цього віку сформовані раніше світоглядні погляди, позиції та переконання перевіряються на практиці, коригуються та добудовуються. Це період формування себе та власної концепції, пошуку своєї професійної ідентичності та експериментування. Період ранньої дорослості представлений конкретними завданнями, вирішення яких є одним з етапів на шляху формування психологічної зрілості.

РОЗДІЛ 2 ПРОЦЕДУРА ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1. Характеристика вибірки

У дослідженні взяли участь 40 осіб, серед них 28 жінок та 12 чоловіків у віковому діапазоні від 19 до 27 років. Середній вік 22 роки.

Основною умовою для участі у дослідженні була наявність творчого захоплення чи проекту. Зміст цих проектів:

50% респондентів займаються візуальною творчістю: зйомки відео, кінопроекти, фотопроєкти, візуальне оформлення, 3D-графіка, ілюстрування.

27,5% учасників мають музичні проекти: є безпосередньо авторами та виконавцями власної музики, беруть участь у музичних проєктах, є продюсерами чи саунд дизайнерами.

10% вибірки займаються творчістю з погляду створення товарів чи надання послуг: тату-майстри, хенд-мейд прикраси, предмети одягу.

7,5% респондентів займаються текстовим блогінгом.

5% учасників займаються сценічною творчістю: є танцюристами та акторами.

2. Характеристика методів дослідження

Для вирішення завдань, було обрано такі діагностичні методики:

1. Авторська анкета, спрямована на вивчення професійної реалізації молодих людей у творчій сфері;

Була розроблена таким чином, щоб визначити соціально-демографічні характеристики респондентів, з'ясувати ступінь усвідомленості їхнього професійного вибору в контексті освіти, проаналізувати, наскільки творча сфера значуща в житті респондентів і визначити їхнє ставлення до творчості як до їхньої самореалізації, а також виділити конкретні шляхи просування своїх творчих проєктів

Перша частина анкети націлена на збір базової інформації: стать, вік, місце навчання, зайнятість, інформація про наявність конкретного творчого захоплення.

Друга частина була орієнтована на те, щоб з'ясувати, наскільки усвідомленим був вибір респондентів щодо їхньої освіти, і наскільки місце навчання допомагає та сприяє їхній творчій самореалізації у своїх проектах.

Третя частина стосувалася безпосередньо творчих захоплень респондентів: чи є, скільки часу виділяється їм, наскільки задовольняє респондентів час для творчості.

Четверта частина присвячена питанням, пов'язаним із професійною реалізацією творчості респондентів: наскільки професійно вони хочуть у ньому реалізуватися, які шляхи для просування виділяють, що з цього роблять уже зараз.

В анкету також було включено кілька питань з “Біографічної анкети”.

2. Друга частина ціннісного опитувальника Ш. Шварца в адаптації В. Н. Карандашева ;

З метою вивчення цінностей респондентів, їхньої пріоритетності та визначення індивідуальної значущості цінностей. Основна ідея концепції Ш. Шварца у тому, що зміст цінностей визначається типом мотиваційних цілей. І відрізняються цінності відповідно саме за типами мотиваційних цілей. Тому Ш. Шварц згрупував окремі цінності у типи цінностей відповідно до цільової сутності, у результаті сформувавши 10 мотиваційно відмінних груп цінностей:

Влада – соціальний статус, домінування над людьми та ресурсами;

Досягнення – особистий успіх відповідно до соціальних стандартів;

Гедонізм – насолода чи чуттєве задоволення;

Стимуляція - хвилювання та новизна;

Самостійність – самостійність думки та дії;

Універсалізм — розуміння, терпимість та захист благополуччя всіх людей та природи;

Доброта – збереження та підвищення благополуччя близьких людей;

Традиція – повага та відповідальність за культурні та релігійні звичаї та ідеї;

Конформність — стримування дій та спонукань, які можуть нашкодити іншим та не відповідають соціальним очікуванням;

Безпека – безпека та стабільність суспільства, відносин та самого себе.

Методика являє собою список із 40 описів людини, що відповідає тому чи іншому типу цінності. Завдання респондента - оцінити, наскільки описуваний профіль схожий на нього. Шкала для оцінювання складається з 5 позицій:

“Дуже схожий на мене” = 4 бали

“Схожий на мене” = 3 бали

“Деякою мірою схожий на мене” = 2 бали

“Трохи схожий на мене” = 1 бал

“Не схожий на мене” = 0 балів

"Зовсім не схожий на мене" = -1 бал

Обробка результатів здійснюється шляхом співвідношення відповідей респондента з ключем. Потім обчислюється середній бал за кожним із 10 типів цінностей. Розмір середнього балу відбиває ступінь важливості цієї цінності.

3. Анкета «Література та планування життя» Манукян В. Р.;

Є комплексом питань, пов'язаних з особливостями цілевизначення і планування життя. Вона складена таким чином, що спочатку респондента

просять позначити в анкеті зручним для нього способом та формулюванням свої цілі, мрії та очікування. Далі респондент працює вже безпосередньо з цим списком, відповідаючи на питання анкети, що розкривають різні характеристики компонентів мети:

Співвідношення мрій, очікувань та цілей: респондентам пропонувалося розподілити на 3 групи їх уявлення про майбутнє відповідно до пропонованих в анкеті визначень. Це полегшує диференціювання уявлень самого респондента, а також впливає на надання більш точної інформації для дослідження. Обробка інформації відбувається шляхом кількісного підрахунку співвідношень мрій, очікувань та цілей. Тимчасова віддаленість: короткострокові (до 1–2 років), середньострокові (3–5 років), довгострокові цілі (понад 5 років), позастрокові – цілі цінності (реалізуються протягом усього життя). Обробка відбувається шляхом кількісного підрахунку співвідношень.

Продуманість шляхів досягнення: цілі-ідеали без продуманих шляхів досягнення (може свідчити про стратегічність планування, більшу можливість для гнучкої зміни планів), цілі-цілі з продуманою послідовністю дій (може свідчити про тактовність планування, важливість послідовності подій, їхню передбачуваність, низьку гнучкість) при змінах). Обробка відбувається шляхом підрахунку цілей із продуманими шляхами досягнень. Приналежність до життєвих сфер: ця характеристика дозволяє визначити ті сфери життя людини, реалізація цілей у яких є для неї пріоритетною. обробка відбувається шляхом кількісного підрахунку цілей у кожній із зазначених сфер.

Взаємозв'язок цілей один з одним: зв'язки між цілями можуть складатися за принципом підпорядкування та формувати в результаті “цілі-цінності” та “цілі-засоби”. Такі системи, як правило, є більш інтегрованими і менш витратними по їх реалізації, але в той же час і вони мають меншу пластичність при перебудові. Підраховується частка взаємозалежних між собою цілей.

Суперечливість цілей: конфліктність системи цілей, наявність у ній суперечливих цілей формує низьку гармонійність системи цілей і навпаки. Підраховується частка конфліктних цілей.

Локус контролю: дана характеристика відображає той рівень відповідальності, який людина готова брати під час реалізації своїх цілей. Респонденту пропонується проранжувати від 1 до 5 виписані цілі, ґрунтуючись на твердженні, що «1» - досягнення цілей найбільшою мірою залежить від респондента, а «5» – найбільше від інших людей чи обставин.

Джерело виникнення цілей: дана характеристика відбиває ступінь “довільності” формування цілей. "Свої мети", що відображають власні прагнення. “Хочу цілі”, що формуються із прагнень наслідування чи захоплення. "Приховані цілі" - перейняті від когось. І "мета-борг". У цьому пункті респонденту пропонується 4 питання, що відображають ступінь довільності у постановці цілей.

Ступінь конкретизації цілей: ця шкала відображає деталізацію уявлень респондентів про їх цілі, їхню розгорнутість. Кількісно підраховується частка добре деталізованих і невиразно представлених цілей.

Мотиваційна основа цілей: цілі вирішення проблем (впливають з швидше негативних ситуацій, в яких хотілося б чогось позбутися, тобто вони реактивні), цілі стабілізації (виходять з благополучних ситуацій, в яких нічого особливо не хотілося б змінювати, а лише зміцнити) на існуючому рівні), цілі розвитку (впливають із досить нейтральних і в цілому благополучних ситуацій, основний драйвер яких у поліпшенні вже існуючого становища). Для розвитку майбутньої людини найбільш важливі цілі-розвитку, проте цілі-вирішення проблем та стабілізації також відіграють роль у формуванні цілей розвитку, зовсім відмовитися від них не можна. Підраховується кількість цілей по 3 виділеним групам.

Рівень значущості цілей: дана характеристика показує рівень ієрархічності системи цілей (висока, середня, низька). Респонденту

пропонується розділити всі цілі на 3 виділені групи. Кількісно підраховується кількість цілей у кожній із груп.

4. Методика «Адаптивні стратегії поведінки» (АСП) Мельникова Н. М.;

Спрямовано вивчення індивідуальних переваг у виборі стратегій поведінки у проблемних ситуаціях. Поєднання стратегій в індивідуальній поведінці характеризує стиль адаптації особистості. Процедура проведення методики полягає в тому, що респондентам пропонуються різні ситуації, з якими вони повинні були ознайомитися і вибрати з запропонованих варіантів поведінки той, який найчастіше використовується, і той, який практично ніколи не використовується і виглядає неприйнятним, і додаткові варіанти можливої поведінки (Не більше двох). За інструкцією варіант, який є найбільш природним, позначається знаком "+"; той, який ніколи не застосовується - знаком "-" "додаткові" варіанти підкреслюються.

В результаті, за цією методикою можна виділити 7 варіантів стратегій поведінки:

Активна зміна середовища: характерне прагнення активно впливати на середовище чи партнера з метою змінити їх, «пристосувати» до своїх особливостей та потреб. Арсенал способів впливу широкий та різноманітний (прямий контакт, тиск, маніпуляції)

Активна зміна себе: характерне прагнення активно змінити себе (системи цінностей, потреб, форм поведінки та реагування), щоб довкілля перестало сприйматися як фруструюче

Відхід із середовища та пошук нового: характерне прагнення повністю піти із ситуації з метою пошуку нового середовища, яке б відповідало властивостям індивіда (зміна партнера, місця проживання, місця роботи).

Уникнення контакту з середовищем та занурення у внутрішній світ: характерне уникнення контакту із середовищем, замикання у внутрішньому

світі (фантазування, занурення у релігійні та філософські системи, захоплення алкоголем, наркотиками).

Пасивна репрезентація себе: характерне прагнення демонструвати свою позицію. Активної дії на середовище чи партнера тут немає. Прояви такої стратегії: догматизм, прихильність до жорстких життєвих принципів, упертість і іноді фанатизм.

Пасивне підпорядкування умовам середовища: характерна пасивна зміна під впливом впливу ззовні, без самостійного аналізу та ситуації та особистісної перебудови. Форми прояву: конформізм, пасивна згода з вимогами, поступливість, підпорядкування авторитетам, наслідування.

Пасивне вичікування змін: характерна позиція вичікування, яка може виявлятися в очікуванні зовнішніх або внутрішніх змін. У першому випадку людина чекає, коли зовнішні умови зміняться на краще для індивіда бік. У другому - людина очікує сприятливих змін у собі.

Це може бути зміна настрою, дозрівання, поява відчуття внутрішньої готовності. Відкладаючи вирішення проблеми на пізніший термін, людина може аргументувати це тим, що вона ще не готова, але через деякий час внутрішні умови складуться на її користь.

Обробка результатів складалася з наступних кроків: для кожної стратегії окремо підраховували кількість трьох категорій виборів (основні, негативні, додаткові). Потім кожній категорії виборів присвоюються умовні бали: стратегії оцінюються в 2 бали, неприйнятні в -2 бали, додаткові – 1 бал. Щоб розрахувати підсумковий бал кожної стратегії кількість початкових виборів кожної категорії множиться на відповідну величину: основні позитивні – на 2, негативні – на (-2), додаткові не змінюються.

5. Шкала самоефективності М. Єрусалема та Р. Шварцера в адаптації В. Г. Ромека;

Опитувальник, мета якого полягає у вимірі суб'єктивного відчуття особистістю власної ефективності у житті. В основі шкали лежить теорія самоефективності, сформульована А. Бандурою як віра людини в те, що дії можуть призвести до бажаних результатів. Відповідно до концепції автора, самоефективність є детермінантою людського поведінки, визначальною, які труднощі людина бачить потенційно переборними і почувається компетентним у діяльності, а які - ні, і цурається реалізації певних дій. Ця шкала складається з 10 тверджень, з кожним з яких респонденту пропонується висловити ступінь своєї згоди в балах від 1 до 4:

1 - "Абсолютно неправильно"

2 - "Чи це вірно"

3 - "Швидше за все вірно"

4 - "Цілком вірно"

Результат проходження опитування полягає у підрахунку сумарного значення за шкалою, що відображає загальний показник суб'єктивної оцінки особистістю своєї ефективності:

Мінімальний бал - 10, максимальний - 40;

10-19 балів – низький рівень самоефективності;

20-24 – нижче за середній рівень;

25-29 – середній рівень;

30-35 – вище за середній рівень;

36-40 – високий рівень самоефективності.

6. Шкала задоволеності життям Е. Дінера в адаптації Д. А. Леонтьєва та Є. М. Осика.

5 тверджень, що стосуються задоволеності респондентів їх життям та почуття суб'єктивного благополуччя. Респонденту пропонується поставити

бали від 1 до 7 відповідно до ступеня згоди з кожним твердженням (1- абсолютно не згоден, 7 - абсолютно згоден). Доцільність використання цієї шкали у тому, що вона відбиває загальний емоційний фон респондентів, де розгортаються актуальні події їх життя, зокрема і події, пов'язані зі своєю професійної реалізацією. Саме тому облік впливу задоволеності життям та почуття суб'єктивного благополуччя був важливим у контексті дослідження життєвих стратегій респондентів. Обробка результатів шкали Е. Дінера полягає у підрахунку показників, отриманих як у кожному твердженні, так і за сумою всіх балів по 5 пунктам. Отже мінімальний бал, який можна отримати за шкалою -7, а максимальний відповідно - 35 балів.

Загальний результат:

30–35 балів — дуже задоволений, набагато вищий за середній.

25–29 балів — дуже задоволений, вищий за середній.

20–24 бали — більш-менш задоволені, середній результат.

15–19 балів — трохи незадоволений, трохи нижчий від середнього.

10–14 балів — незадоволений, нижчий за середній.

5–9 балів — дуже незадоволений, набагато нижчий за середній.

Виходячи із завдань дослідження, як методи аналізу були обрані такі:

1. Описова статистика: обчислення середніх значень, стандартних відхилень, частот, мінімумів та максимумів;
2. Критерій Манна-Уїтні;
3. Кореляційний аналіз (Кореляція Спірмана);
4. Факторний аналіз (Кайзера).

Обробка відповідей відкриті питання анкети здійснювалася з допомогою контент-аналізу.

РОЗДІЛ 3 РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЇХ ІНТЕРПРЕТАЦІЯ

1. Загальна характеристика особливостей професійного вибору та виразності компонентів життєвої стратегії

Згідно з результатами анкети, наведеними на Рис. 3.1, свій професійний вибір - творчість як спосіб професійної реалізації, переважна кількість респондентів (15 осіб) оцінюють як "абсолютно усвідомлений" та "усвідомлений" (14 осіб). Мінімальна кількість учасників оцінює свій вибір як "абсолютно неусвідомлений" (3 особи). Рівна кількість респондентів демонструють низький ступінь впевненості: оцінюють свій вибір як "швидше неусвідомлений" (4 особи) та "швидше усвідомлений" (4 особи).

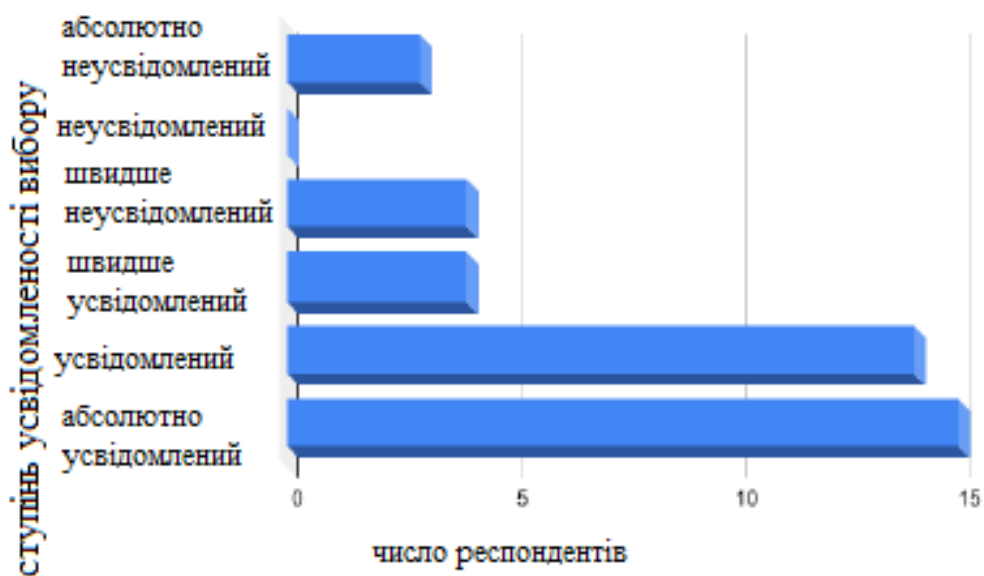

Рис. 3.1 Діаграма "Свідомість професійного вибору респондентів"

На запитання анкети: "Наскільки професійно Ви хотіли б реалізуватися у своїй творчості?", - 85% респондентів відповіли, що серйозно налаштовані та бачать у своїй творчості основну сферу самореалізації. Дані відображені у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Рівень професійної реалізації творчого проекту

Показник	Частота	Відсоток
Я серйозно налаштований(-а), бачу у творчості свою основну сферу професійної реалізації	34	85,0
Так, моя основна сфера професійної реалізації знаходиться в іншій галузі, але моє творче захоплення також дуже важливе для мене. Я робитиму все, щоб відбутися у своїй творчості	4	10,0
Мені просто подобається займатися цим, це не більше ніж улюблене захоплення. Основна сфера професійної реалізації лежить в іншому напрямку	1	2,5
Я серйозно налаштований(-а), бачу у творчості свою основну сферу професійної реалізації	34	85,0

Переважна кількість часу, які респонденти (16 осіб) виділяють для роботи над своїми проектами, становить від 3-5 днів на тиждень, а також переважна кількість респондентів (17 осіб) працюють над своїми проектами щодня. Мінімальна кількість респондентів (2 особи) виділяє для роботи над своїми проектами кілька днів на місяць. Дані відображені на круговій діаграмі (Рис. 3.2).

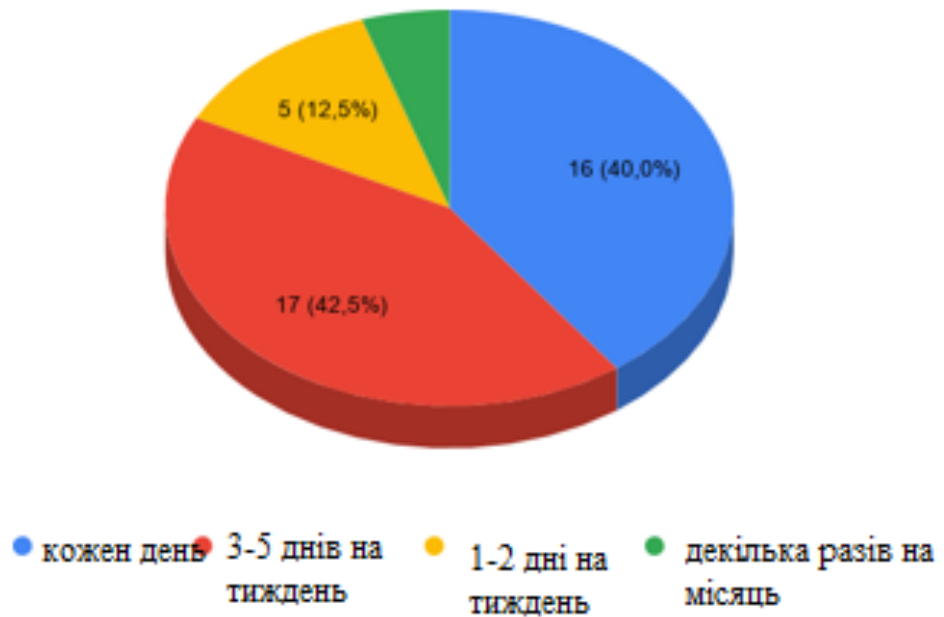

Рис. 3.2 Кількість часу для творчого проекту

Однак незважаючи на те, що переважна кількість респондентів працюють над своїми проектами майже кожен день, згідно з результатами в таблиці 3.2, більшість респондентів не влаштовує час, що виділяється для роботи над проектом, їм хотілося б виділяти його більше. Лише 17,5% відсотків задоволені виділеним обсягом часу, а 2,5% хотіли б знизити обсяг часу, що виділяється, що відображено в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

Ступінь задоволеності виділеним часом

Показник	Частота	Відсоток
Так, влаштовує	7	17,5
Ні, не влаштовує, хотів би виділяти більше часу	32	80,0
Ні, не влаштовує, хотів би виділяти менше часу	1	2,5

Найбільш актуальними складнощами для збільшення часових ресурсів є наступні: підробіток (25%), навчання (17,5%), складності з саморегуляцією, неорганізованість, складності з плануванням часу (15%), поєднання роботи та навчання (10%), поєднання навчання та неорганізованість (7,5%),

відсутність матеріального виходу з творчого проекту (5%) та поєднання неорганізованості та роботи (2,5%). Дані показує лінійна діаграма (Рис. 3.3).

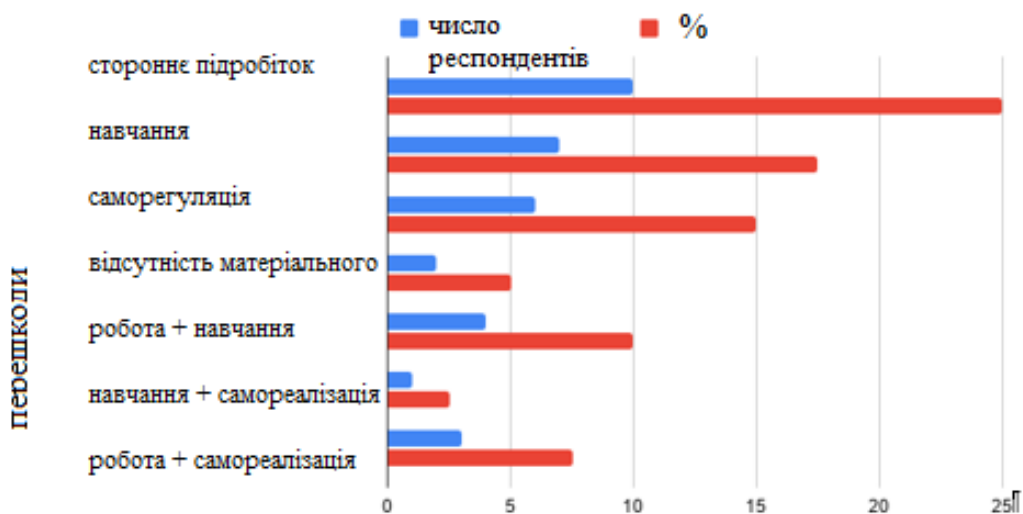

Рис. 3.3 Перешкоди для більшого виділення часу під творчий проект

Що стосується конкретних способів для розвитку свого творчого проекту, то, згідно з даними, представленими в таблиці 3.3, найбільш актуальними є - розвиток власних здібностей та майстерності, просування продукту через соціальні мережі, авторитетних людей та розвиток власної майстерності. Просування проекту лише через рекламні кампанії, авторитетних людей та соціальні мережі має мінімальні значення. Такі результати можуть говорити про важливість для респондентів їхнього власного розвитку всередині їхнього творчого проекту, розвитку їхніх навичок та умінь, готовності вкладатись у цей розвиток.

Таблиця 3.3

Частотний аналіз способів розвитку та просування творчого проекту

Показник	Частота	Відсоток
Розвиток проекту через соц.мережі	3	7,5
Просування через рекламу	1	2,5
Просування через авторитетних людей	3	7,5
Розвиток власних здібностей та майстерності	6	15,0
Соц.мережі+авторитетні люди	2	5,0

Закінчення Табл. 3.3

Соц.мережі+авторитетні люди+реклама	1	2,5
Соц.мережі+авторитетні люди+ реклама+ майстерність	3	7,5
Соц.мережі+реклама	2	5,0
Соц.мережі+реклама+майстерність	4	10,0
Соц.мережі+майстерність	9	22,5
Реклама+авторитетні люди	1	2,5
Авторитетні люди+майстерність	4	10,0

Під час обробки відповідей 2 частини ціннісного опитувальника Ш. Шварца було отримано ціннісний профіль респондентів, відображений на діаграмі нижче (рис. 3.4).

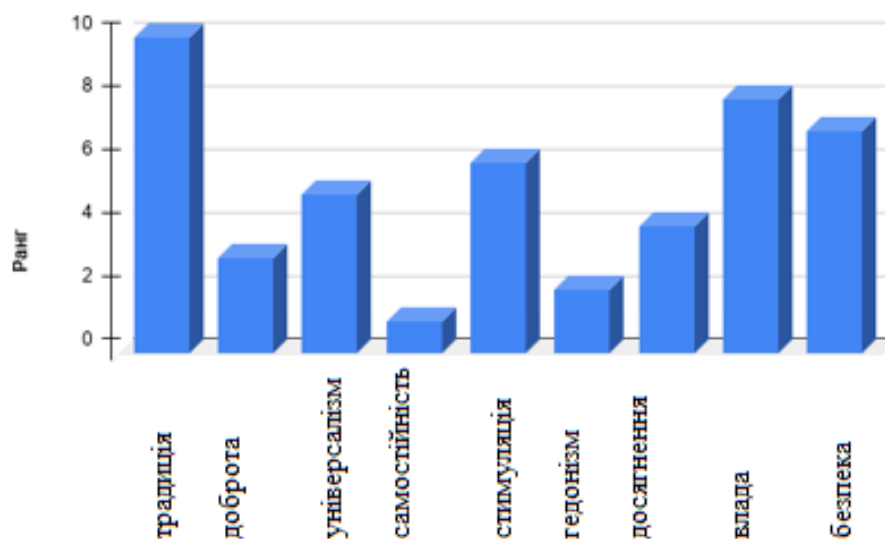

Рис. 3.4 Ціннісний профіль респондентів (у рангах)

Результати описової статистики демонструють, що найбільш значущими цінностями для респондентів є: самостійність – 1 ранг ($M=3,21$, $\sigma=0,55$, мінімум=2,00; максимум=4,00), гедонізм – 2 ранг ($M= 2,68$, $\sigma=1,08$, мінімум=-1,00; максимум=4,00); доброта - 3 ранг ($M=2,59$, $\sigma=0,77$, мінімум=0,75; максимум=3,75). Значення останніх двох показників знаходяться у сфері високої індивідуальної варіативності. Дані цінності

відносяться до трьох ціннісних блоків: цінності відкритості змінам, цінності самопідвищення та цінності самотрансцендентності.

Цінності самопідвищення виражені середньо за значимістю: досягнення - 4 ранг ($M = 2,58$, $\sigma = 1,09$, мінімум = -0,50; максимум = 4,00); стимуляції - 6 ранг ($M=2,40$, $\sigma=0,96$, мінімум=0,00; максимум=4,00). Цінність влади належить до мало значимих цінностей - 8 ранг ($M=1,46$, $\sigma=1,44$, мінімум=-1,00; максимум=5,67).

Така цінність відкритості змін як універсалізм також є середньо значущою - 5 ранг ($M=2,56$, $\sigma=0,82$, мінімум=0,00; максимум=4,00).

Найменше значення мають цінності консерватизму: безпека - 7 ранг; конформність - 9 ранг ($M=1,34$, $\sigma=1,06$, мінімум=-1,00; максимум=4,00); традиція - 10 ранг ($M=0,67$, $\sigma=0,89$, мінімум=-1,00; максимум=2,00).

В результаті застосування непараметричного критерію Манна-Уїтні вдалося виділити деяку тенденцію у відмінності середніх за статтю за цінністю універсалізму. Результати представлені у таблиці 3.4.

Таблиця 3.4

Результати порівняння середніх значень вибірки за статтю за критерієм Манна-Уїтні

Показник	M чоловіка	M жінки	U	P
Універсалізм	2,10	2,78	103,500	0,056

Дані результати є поки що тенденційними, рівень значущості наближається до значного, і зі збільшенням вибірки ця тенденція може трансформуватися на значну різницю. Однак на рівні тенденції можна побачити, що для жінок у цій вибірці цінність універсалізму є більш значущою, ніж для чоловіків. Такі результати можна пов'язати загалом із гендерною орієнтацією жінок у соціумі на терпіння, взаємоповагу, розуміння, прояв толерантності. Згідно з отриманими результатами, можна сказати, що найбільш значущими цінностями для респондентів є цінності відкритості

змінам, самотрансценденції та самопіднесення. Ступінь конфліктності цінностей самотрансценденції та самопіднесення виражена не яскраво через те, що їх поєднує цінність гедонізму, яка є перехідною. Значимість цінностей консерватизму виражена мінімально.

Обробка даних методики "Стратегії адаптивної поведінки" Н. Н. Мельникової демонструє груповий адаптивний профіль, відображений на діаграмі нижче (рис. 3.5).

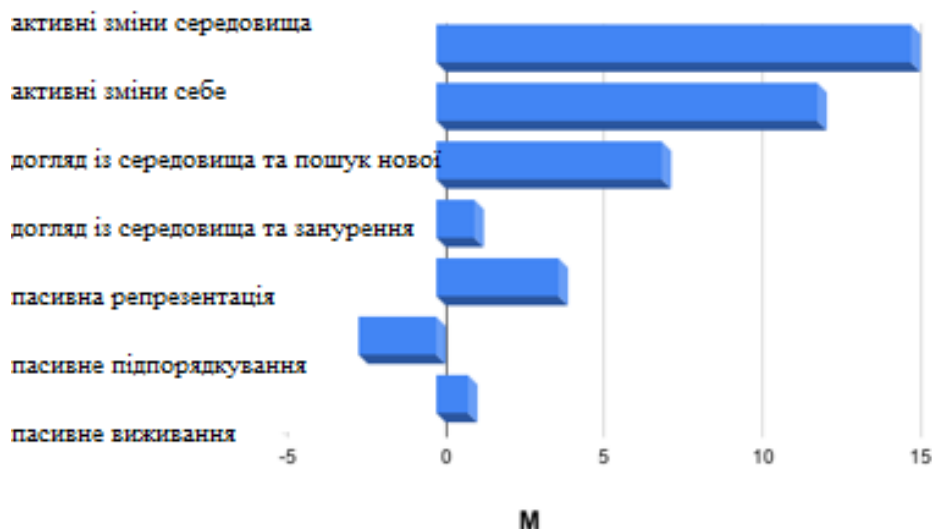

Рис. 3.5 Адаптивний профіль респондентів (за середніми значеннями)

Проведена описова статистика демонструє, що найбільш відданими стратегіями є активна зміна середовища ($M=14,98$, $\sigma=8,19$, мінімум=-10,0, максимум=37,0) та активна зміна себе ($M=12,03$, $\sigma=6,95$, мінімум=-4,00, максимум=23,0). Стратегія відходу з середовища та пошуку нової є менш вираженою ($M=7,10$, $\sigma=7,47$, мінімум=-13,0, максимум=18,0). Однак також відноситься до сфери використовуваних. Менш використовуваними є такі стратегії: пасивна репрезентація себе ($M=3,85$, $\sigma=8,81$, мінімум=-17,0, максимум=21,0), догляд із середовища та занурення у внутрішній світ ($M=1,20$, $\sigma=9,31$, мінімум=-15,0, максимум=24,0), пасивне вичікування змін ($M=1,00$, $\sigma=6,35$, мінімум=-12,0, максимум=13,0). Найбільшою стратегією, що відкидається, є пасивне підпорядкування умовам середовища ($M = -2,45$, $\sigma = 8,51$, мінімум = -23,0, максимум = 17,0).

Стандартні відхилення за всіма перерахованими стратегіями демонструють високу індивідуальну варіативність показників.

Усі отримані результати перебувають у сфері середніх значень, згідно зі стандартами опитувальника. Однак стратегія активної зміни себе (7 станаївнів), відхід із середовища та пошук нової (8 станаївнів) знаходяться в діапазоні значень, вище середнього для даних стратегій. Тобто загалом за вибіркою ці стратегії досить використовуються для респондентів.

Аналіз за критерієм Манна-Уїтні показав, що значні гендерні відмінності виявлені за стратегіями 3 та 4. Результати цього аналізу представлені у таблиці 3.5.

Таблиця 3.5

Результати порівняння середніх значень за статтю

Показник	М	М	U	P
	Чоловіки	Жінки		
Догляд із середовища та пошук нової	4,00	8,43	93,00	0,026
Відхід із середовища та занурення у Внутрішній світ	-4,92	3,82	75,00	0,005

Дані таблиці ілюструють наступне: для жінок стратегії відходу з середовища та пошуку нового віддається перевага більш, ніж у два рази, у порівнянні з чоловіками. Причому чисельне значення у цій стратегії в жінок відповідає 7 станаївнам, що потрапляє у діапазон значень вище середнього.

Чисельне значення чоловіків перебуває у сфері середніх значень (6 станаївнів). Аналогічна ситуація стосується використання стратегії відходу із середовища проживання і занурення у внутрішній світ: чоловіками ця стратегія загалом є нехтуваною, а для жінок прийнятною. Чисельне значення за стратегією у чоловіків потрапляє в область середніх значень (4 станаївна), чисельне значення за стратегією жінок - вище за середнє (7 станаївнів). Такі результати можуть говорити про те, що жінкам у цій вибірці більш властива адаптація шляхом активного уникнення як за внутрішнім критерієм, так і за

зовнішнім. Причому переваги виявляються у бік внутрішнього критерію - орієнтація почуття власної задоволеності.

Результати обробки шкал задоволеності життям та самоефективності представлені у таблиці 3.6.

Таблиця 3.6

Описова статистика за шкалами задоволеності життям та самоефективності

Показник	М за групою	Σ	Мінімум	Максимум
ШУЖ	24,75	5,69	13,0	35,0
ШС	29,50	4,42	20,0	38,0

Отримані дані за шкалою задоволеності життям ілюструють: задоволеність життям респондентів вища за середню, відповідно до нормативних балів. Дані за шкалою самоефективності також демонструють середню вираженість значень відповідно до нормативів.

Можна відзначити, що респонденти загалом задоволені власним життям, і навіть вірять у власні здібності задля досягнення результатів у обраної ними діяльності.

Високої індивідуальної варіативності та гендерної специфіки за даними параметрами не спостерігається.

За параметром кількісного співвідношення цілей, мрій та очікувань у структурі цільовизначення респондентів вийшли такі результати, відображені в таблиці 3.7

Таблиця 3.7

Описова статистика з анкети цільовизначення та планування життя.

Показник	М за групою	Σ	Мінімум	Максимум
Мрії	5,08	3,54	1,00	18,0
Очікування	2,13	1,64	0,00	6,00
Цілі	6,05	2,83	1,00	14,0

Як видно з таблиці, у кількісному співвідношенні уявлень респондентів про їхнє майбутнє переважають цілі та мрії, очікування виражені мінімально. Усі три параметри є областю високої варіативності. Можна припустити, що в основному, респонденти представляють перспективу свого майбутнього конкретно та оформлено у вигляді цілей (цілі-кошти) та мрій як прообразів цих цілей (цілі-ідеали).

Приблизно третина цілей позначаються респондентами як “продумані” з погляду шляхів досягнення. Локус контролю щодо досягнення поставленої мети в середньому є внутрішнім. Тобто в середньому, респонденти готові брати на себе відповідальність при реалізації власних цілей. Дані представлені у таблиці 3.8.

Таблиця 3.8

Ступінь конкретизації цілей та локус контролю

Показник	М за групою	σ	Мінімум	Максимум
Продуманість	2,08	0,75	1,00	3,00
Локус контролю	1,68	0,62	1,00	3,00

За рівнем тимчасової протяжності, найбільше цілей є короткостроковими. Тобто близько половини цілей у середньому є короткостроковими. Середньострокові цілі становлять у середньому близько третини наявних цілей. Довгострокові та позастрокові цілі виражені мінімально, що в середньому становить приблизно одну шосту від наявних цілей. Можна припустити, що з респондентів найбільш актуальні нині конкретні і локальні цілі (цілі-засоби), актуальні не більше 1-2 років. Тобто загалом цілевизначення респондентів носить швидше тактичний характер, ніж стратегічний. Дані представлені у таблиці 3.9.

Таблиця 3.9

Тимчасова довжина цілей

Показник	М за групою	Σ	Мінімум	Максимум
Короткострокові	2,70	2,19	0,00	9,00

Закінчення Табл. 3.9

Середньострокові	1,58	1,66	0,00	8,00
Довгострокові	1,08	1,33	0,00	4,00
Позатермінові	0,60	0,87	0,00	3,00

Що стосується співвіднесеності з різними сферами життя, то більша кількість цілей у респондентів відноситься до професійної сфери, освітньої та матеріальної. Інші сфери життя мають мінімальні значення: відпочинок, сім'я, здоров'я. Тобто для респондентів на даний момент актуальні та значущі сфери життя, пов'язані з роботою, освітою та заробітком. Дані представлені у таблиці 3.10.

Таблиця 3.10

Представленість різних сфер життя у системі цілевизначення

Показник	М за групою	Σ	Мінімум	Максимум
Робота	2,15	1,37	0,00	6,00
Освіта	1,30	1,34	0,00	6,00
Духовний розвиток	0,64	0,97	0,00	5,00
Сім'я	0,40	0,50	0,00	3,00
Відпочинок	0,40	0,63	0,00	1,00
Матеріальний розвиток	1,10	1,01	0,00	5,00
Суспільство	0,31	0,49	0,00	1,00
Здоров'я	0,43	0,87	0,00	4,00

У системі цілей у середньому є 3 мети. Конфліктність системи цілей виражена мінімально. Можна дійти невтішного висновку, що система цілей респондентів має гармонійний і економічний (з погляду витрати тимчасових і особистісних ресурсів) характер. Дані представлені у таблиці 3.11.

Таблиця 3.11

Взаємопов'язаність системи цілей та її конфліктність

Показник	М за групою	Σ	Мінімум	Максимум
Система	2,65	1,70	0,00	8,00
Конфлікт системи цілей	0,08	0,27	0,00	1,00

Ступінь конкретизації цілей: в середньому у респондентів безпосередньо сформовані уявлення щодо досягнення по 4 цілям. Неясно представлені в середньому 2 цілі. Тобто можна зробити висновок про те, що для більшості респондентів більше половини цілей мають конкретні уявлення, і близько однієї третини – неоформлені чи невиразні. Дані представлені у таблиці 3.12.

Таблиця 3.12

Ступеня конкретизації цілей

Показник	М за групою	Σ	Мінімум	Максимум
Конкретно	3,90	2,05	0,00	8,00
Смутно	1,95	1,89	0,00	9,00

Джерелом виникнення цілей у середньому є самі респонденти. Також близько третини цілей мають своїм джерелом ситуативне походження – за потребою. І мінімальне значення мають цілі, сформовані із захоплення до будь-кого, а також цілі, сформовані за порадою будь-кого. Тобто можна сказати, що переважна кількість цілей є власними цілями респондентів, що може мати високу мотиваційну силу для досягнення. Дані представлені у таблиці 3.13.

Таблиця 3.13

Джерела виникнення цілей

Показник	М за групою	Σ	Мінімум	Максимум
Власні цілі	5,13	2,63	0,00	14,00
Із захоплення	0,45	0,75	0,00	3,00
За порадою	0,35	0,86	0,00	4,00
По необхідності	1,08	1,61	0,00	5,00

Мотиваційною основою цілей найчастіше є прагнення розвитку. Також має місце мотив вирішення проблем за допомогою поставленої мети. Мінімально виражений такий мотив цілевизначення як прагнення збереження наявного. Таким чином, близько двох третин від середньої кількості цілей є цілями, орієнтованими на розвиток, особистісне зростання респондентів. Отже, для респондентів може бути важливе завдання розвитку та особистісного зростання. Дані представлені у таблиці 3.14.

Таблиця 3.14

Мотиваційна основа цілей

Показник	М за групою	Σ	Мінімум	Максимум
Рішення проблеми	1,75	1,90	0,00	8,00
Збереження	0,75	1,43	0,00	7,00
Розвиток	4,40	2,54	1,00	13,00

За рівнем значущості більшість цілей респондентів є дуже значущими. Серед значущими є близько третини від середньої кількості цілей. Мало значущими цілями є мінімальна кількість цілей. Дані представлені у таблиці 3.15.

Таблиця 3.15

Ступінь значущості поставленої мети

Показник	М за групою	Σ	Мінімум	Максимум
Дуже значуща	4,45	2,42	0,00	10,00

Закінчення Табл. 3.15

Середньо значуща	1,40	1,81	0,00	7,00
Мало значуща	0,18	0,50	0,00	2,00

Виявлено гендерну специфіку за параметром «невизначені подання цілей» за допомогою критерію Манна-Уїтні. Дані відображені у таблиці 3.16.

Таблиця 3.16

Результати порівняння середніх значень за статтею

Показник	М чоловіка	М жінки	U	P
Смутно	0,58	2,54	59,500	0,001

Судячи з даної таблиці, можна припустити, що в уявленнях жінок про своє майбутнє на цій вибірці частіше виявляються невизначені або неформлені цілі, шляхи досягнення. Такі результати можуть бути викликані недостатньо рівноважним співвідношенням чоловіків і жінок у вибірці.

Нами було проведено порівняння середніх значень вибірки щодо змінної “освіти” за допомогою непараметричного критерію Манна-Уїтні з метою визначення відмінностей у компонентах життєвої стратегії молодих людей, які навчаються у творчих ВНЗ, та молодих людей, які не вчаться за творчими напрямками професій. Результати представлені у таблиці 3.17.

Таблиця 3.17

Результати порівняння середніх значень вибірки за ступенем включеності до освітньої системи

Показник	М група Освіти	М група поза Освіти	U	P
Універсалізм	2,87	2,25	112,00	0,017
Конформізм	1,80	0,88	90,00	0,002
Активна зміна Середовища	11,65	18,30	98,00	0,005

Закінчення Табл. 3.17

Спостереження із середовища та пошук Нового	9,20	5,00	106,500	0,010
Пасивне підпорядкування Умовам середовища	0,40	-5,30	128,500	0,052
Пасивне вичікування Змін	2,70	-0,70	131,00	0,063

За результатами, наведеними в таблиці, є відмінності в особливостях ціннісного профілю респондентів та стратегії адаптивної поведінки.

Для учнів творчих ВНЗ цінність універсалізму більш значуща, ніж для респондентів поза системою освіти. Також цінність конформізму більш значуща у учнів, ніж у неучнів.

Найбільші відмінності виявилися у стратегіях адаптивної поведінки. Так для молодих людей неучнів за творчими напрямками, найбільш використовувана стратегія активної зміни середовища, що у діапазоні значень, вище середнього (7 станаїнов). У студентів творчих напрямів дана стратегія виражена у сфері середніх значень (6 станаїнів). Для студентів актуальніші стратегії пасивного підпорядкування умовам середовища - середній ступінь виразності (4 станаїна). У той час як у самозайнятих молодих людей ця стратегія відкидається, що відповідає низькому ступеню вираженості (3 станаїна). Також стратегія відходу з середовища та пошук нової більш віддана для студентів, що є значенням вище середнього (8 станаїнів). І менш використовується для молодих людей поза системою освіти, проте чисельне значення також відноситься до діапазону вище середнього. Аналогічна тенденція спостерігається і зі стратегією пасивного очікування змін. Використовувана у студентів, вона знаходиться в області середніх значень (4 станаїна), і заперечна у молоді, що не учнів, вона знаходиться в області значень менше середнього (3 станаїна). Однак рівень значущості тут лише наближається до 0,05, але, ймовірно, що при збільшенні кількості вибірки ця тенденція буде більш оформленою.

Таким чином, можна сказати, що для молодих людей більш властива адаптація за внутрішнім критерієм (з орієнтацією на внутрішнє почуття задоволення) через зміну навколишньої дійсності, у той час як для студентів творчих ВНЗ більш характерні стратегії пасивної або уникаючої адаптації. Що узгоджується з домінуючими для студентів цінностями конформізму та універсалізму.

2. Аналіз взаємозв'язків та типи цільовизначення планування життя

Нами було проведено кореляційний аналіз (критерій r -Пірсона) між показниками методики Н. Н. Мельникової та 2 частини ціннісного опитувальника Ш. Шварца.

Стратегія активної зміни середовища має тісні позитивні зв'язки з цінністю влади ($r=0,360$; $p=0,022$) та стимуляції ($r=0,371$; $p=0,018$). І негативні зв'язки з цінностями конформізму ($r=-0,604$; $p=0,000$) та традицій ($r=-0,334$; $p=0,035$). Цінності самопідвищення та відкритості новому досвіду мають егоцентричний характер, спрямовані на Я, як і стратегія активної зміни середовища – вони орієнтовані на потреби особистості, її інтереси. Цінності збереження ж соціально спрямовані.

Стратегія активної зміни себе має позитивний зв'язок із цінністю доброти ($r=0,336$; $p=0,034$) та негативну - із цінністю влади ($r=-0,419$; $p=0,007$). Цінність доброти просоціальна, і передбачає збереження доброзичливих відносин, чому сприяє стратегія активної зміни себе, орієнтована перебудову особистості під існуючу систему відносин чи ситуацію. Цінність влади передбачає ієрархізацію відносин, домінування.

Стратегія відходу із середовища проживання і пошуку нової має негативний зв'язок із цінністю досягнення ($r=-0,324$; $p=0,041$). Цінність досягнення передбачає орієнтацію на певний статус, що не може бути не пов'язане з подоланням якихось перешкод, у той час як стратегія відходу з середовища та пошуку нової - це стратегія уникнення труднощів, уникнення них.

Стратегія відходу із середовища проживання та занурення у внутрішній світ має позитивний зв'язок із цінністю конформізму ($r=0,462$; $p=0,003$) і негативну із цінністю влади ($r=-0,319$; $p=0,045$). Ця стратегія належить до пасивно уникаючим, тобто орієнтованої на зовнішній критерій адаптації (включеність у соціальні відносини), а цінність конформізму регулює соціальні взаємини через формування конформного і пристосовуючої поведінки. Цінність влади відображає цінності самого індивіда і спрямована

на ієрархізацію відносин.

Стратегія пасивної репрезентації має позитивний зв'язок із цінністю стимуляції ($r=0,384$; $p=0,014$). Мотив стимуляції пов'язаний з прагненням нового досвіду і відчуттям, а стратегія пасивної репрезентації себе відображає стійкий прояв своєї позиції. Відповідно, особистість, можливо, прагне нових і різноманітних ситуацій, щоб проявити там свою позицію.

Стратегія пасивного підпорядкування умовам середовища має тісні позитивні зв'язки з цінностями самотрансценденції та збереження: універсалізму ($r=0,454$; $p=0,003$), доброти ($r=0,444$; $p=0,004$), традицій ($r=0,321$; $p=0,043$) та $r = 0,431$; $p = 0,006$). Стратегія пасивного вичікування змін також має тісні зв'язки з цінностями самотрансценденції та збереження: доброта ($r=0,443$; $p=0,004$), традиції ($r=0,448$; $p=0,004$) та конформізму ($r=0,407$; $p=0,009$). Ці цінності є доповнювальними, оскільки соціально спрямовані, а стратегія пасивного підпорядкування і вичікування змін виявляється у конформному поведінці.

Кореляційний аналіз r -Пірсона демонструє наявність позитивного взаємозв'язку між шкалою самоефективності та стратегією пасивної репрезентації себе ($r=0,375$; $p=0,017$) та негативного взаємозв'язку між стратегією відходу з середовища та занурення в себе ($r=-0,335$);

Кореляційний аналіз r -Пірсона демонструє наявність позитивного взаємозв'язку між шкалою задоволеності життям та стратегією пасивної репрезентації себе ($r=0,361$; $p=0,022$).

У ході дослідження нами було проведено факторний аналіз з метою виявлення загальних типів визначення мети респондентів даної вибірки. В якості змінних, що беруть участь у факторному аналізі, були обрані наступні показники особливостей цілевизначення та планування життя: мрії, цілі, короткострокові цілі, середньострокові цілі, довгострокові цілі, позастрокові цілі, продуманість шляхів досягнення, системність (взаємопов'язаність) цілей, конфліктність системи цілей, уявлення цілей, невиразне уявлення цілей, дуже значущі цілі, середньо значущі цілі, мало значущі цілі (йдеться про кількість кожного показника із загальної кількості цілей).

У ході застосування методу головних компонентів та подальшого обертання варимакс з нормалізацією Кайзера було виділено 5 компонентів, що пояснюють 78,16% дисперсії вихідних даних.

Перший фактор пояснює 21,73% дисперсії вихідних даних. До нього входять такі компоненти життєвого планування, які відображені у таблиці 3.18.

Таблиця 3.18

Фактор 1 "Довгострокове планування життя"

Показники життєвого планування	Факторне навантаження
Цілі	0,581
Довгострокові цілі	0,783
Продуманість шляхів досягнення цілей	0,791
Система цілей	0,595
Цілі, що конкретно представляють	0,703
Дуже значущі цілі	0,685
Відсоток поясненої дисперсії: 21,73%	

Цей чинник відображає тенденцію до довгострокового планування життя, у якому переважають продумані, конкретно представлені людиною мети, оформлені гармонійну систему. Самі цілі є високо значущими.

Другий фактор описує 19,22% дисперсії вихідних даних, його складовими є компоненти планування життя, відображені в таблиці 3.19.

Таблиця 3.19

Фактор 2 "Недиференційоване планування життя"

Показники життєвого планування	Факторне навантаження
Цілі	0,564
Середньострокові	0,851
Смутно представлені	0,734
Конфліктність системи цілей	0,701

Закінчення Табл. 3.19

Середньо значущі	0,644
Відсоток поясненої дисперсії: 19,22%	

При даному типі планування молоді люди мають певну кількість середньострокових цілей (стратегічність від 3 до 5 років), проте цілі видаються невиразними, мають середню значущість для респондентів, а сама система цілей носить конфліктний характер, де досягнення однієї мети може перешкоджати досягненню іншої.

Третій фактор пояснює 17,70% дисперсії вихідних даних. До нього відносяться показники, подані нижче у таблиці 3.20.

Таблиця 3.20

Фактор 3 "Короткострокове планування життя"

Показники життєвого планування	Факторне навантаження
Мрії	0,858
Короткострокові цілі	0,923
Конкретні	0,417
Дуже значущі	0,349
Відсоток поясненої дисперсії: 17,70%	

Цей чинник відбиває тенденцію до тактичного, інструментального цільовизначення. Внаслідок чого самі цілі представлені безпосередньо та визначені в межах 2-х років. Однак у самій структурі мети мети переважають мрії, а не цілі. Мрії наразі можуть бути ціннісно значимими конструкціями, бажаними образами, а цілі - конкретними методами здійснення цих образів. Мрії як прообрази цілей створюють мотиваційну основу.

Четвертий фактор пояснює 11,15 % дисперсії вихідних даних. До нього входять компоненти, подані нижче у таблиці 3.21.

Таблиця 3.21

Фактор 4 "Дифузне планування життя"

Показники життєвого планування	Факторне навантаження
Малозначущі цілі	0,581
Конфліктність системи цілей	0,330
Відсоток поясненої дисперсії: 11,40%	

Цей чинник відбиває тенденцію хаотичного планування життя, у якому відсутні значні орієнтири і цілі, унаслідок чого система цілей є конфліктною, а цілі мало значущими.

П'ятий фактор складає 8,37% дисперсії вихідних даних. Його основне факторне навантаження становить компонент позастрокового планування життя, представлений у таблиці 3.22

Таблиця 3.22

Фактор 5 "Позастрокове планування життя".

Показники життєвого планування	Факторне навантаження
Внесрочні цілі	0,939
Відсоток поясненої дисперсії: 8,37%	

Даний фактор характеризує тенденцію до позатермінового цілевизначення. Такі цілі не мають конкретного тимчасового діапазону і можуть реалізовуватись протягом усього життя людини. Вони відображають радше ціннісний аспект мети мети.

Перший чинник "Довгострокове планування життя" позитивно корелює з віковими показниками ($r=0,356$, $p=0,024$), наявністю перешкод збільшення часу під творчий проект ($r=0,440$, $p=0,004$), цілевизначенням у сфері роботи ($r=0,622$, $p=0,000$) і матеріальних завдань ($r=0,597$, $p=0,000$), а також шкалою самоефективності ($r=0,384$, $p=0,014$) та задоволеності життям ($r=0,418$, $p=0,007$), які у свою чергу поводително корелюють зі стратегією пасивної репрезентації себе. Але також виявилася й окрема позитивна взаємозв'язок чинника зі стратегією пасивної репрезентації себе ($r=0,419$,

$p=0,007$), що у своє чергу позитивно корелює із цінністю стимуляції.

Для молодих людей з віком оформлюються завдання професійного та матеріального становлення, в яких вони ставлять конкретні, довгострокові, системні та продумані цілі, які є високо значущими. Творчий проект при такому типі планування життя є скоріше професією та способом доходу. Рушійною силою такого типу є прагнення новизни, нових відчуттів і переживань. Прагнення новизни обумовлено біологічної потребою у різноманітності стимулів підтримки оптимального рівня активності, що пояснює зв'язок з домінуючою стратегією пасивної репрезентації себе, яка є контактною, але пасивною, не орієнтованою на зміну. Загалом такий профіль життєвої стратегії характеризується задоволеністю молодих людей їхнім життям, відчуттям самоефективності, впевненості у здатності досягнення поставлених цілей та подолання перешкод.

Другий фактор "Недиференційоване планування життя" значуще негативно корелює з показниками часу, що приділяється для творчого проекту ($r = -0,550$, $p = 0,000$) і позитивно корелює з задоволеністю від часу, що приділяється ($r = 0,325$, $p = 0,041$). Також істотно позитивний взаємозв'язок цього чинника виявився зі сферою духовного розвитку особистості ($r=0,658$, $p=0,000$).

Виходить, що основні цілі орієнтовані на духовну сферу життя людини, заняття творчим проектом йдуть швидше побічно: людина приділяє проекту невелику кількість часу, і це її задовольняє. Переважні цілі є середньостроковими, орієнтованими на 3-5 років, унаслідок чого ступінь ясності їхнього уявлення може бути невисокою. Смутне уявлення цілей своєю чергою впливає те що, що людина може планувати розрізнені цілі, не остаточно уявляючи шляхи їх досягнення, формуючи в такий спосіб конфліктну систему цілей. Внаслідок невисокої диференційованості системи цілей ступінь значущості їх досягнення також може бути середньо виражена. Проте загалом, цей спосіб цілевизначення характеризується задоволеністю молодих людей власним життям, що у свою чергу взаємозалежне від стратегії пасивної репрезентації себе. Тобто молодих людей загалом усе задовольняє,

немає орієнтації на зміну середовища чи себе.

Третій фактор "Короткострокове планування життя" позитивно корелює з такими життєвими сферами планування, як освіта ($r=0,538$, $p=0,000$) та здоров'я ($r=0,439$, $p=0,005$), з показниками усвідомленості професійного вибору ($r=0,344$, $p=0,030$) та ступенем реалізації потенціалу у творчості ($r=0,356$, $p=0,024$), а також показниками за шкалою задоволеності життям ($r=0,325$, $p=0,041$), яка у свою чергу пов'язана зі стратегією пасивної репрезентації себе, а та - з цінністю стимуляції та шкалою самоефективності.

Виходить, що цей тип мети характерний для молодих людей, серйозно орієнтованих на реалізацію у своїх творчих проектах, які обрали цей спосіб реалізації усвідомлено. Тут творчий проект є скоріш способом особистісного розвитку, внаслідок чого значущими сферами життя є освітня, як спосіб розвитку власної майстерності, а також сфера здоров'я (психологічного, за результатами методики), як спосіб підвищення якості життя. У цих сферах життя молоді люди прагнуть нових вражень, подій і переживань. У цілому нині, цей тип характеризується задоволеністю молодих людей власним життям, впевненістю у можливості досягнення поставленої мети і подолання труднощів, проявом своєї позиції у різних ситуаціях.

Четвертий фактор "Дифузне планування життя" позитивно корелює з цінністю гедонізму ($r = 0,335$, $p = 0,034$).

Можливо, егоцентрична орієнтація на задоволення впливає на те, що особистість не здатна до глибокого ступеня рефлексії, самоаналізу та диференціації власних життєвих планів та цілей, внаслідок чого відсутні значні образи, цінності та ідеали, тому й самі цілі можуть бути високою мірою суперечливими та різними. При цьому типі планування життя взаємозв'язок з реалізацією творчого проекту не виявлено. Можливо, за дифузного цілевизначення з гедоністичною орієнтацією творчий проект є просто захопленням або хобі.

П'ятий фактор "Позатермінове планування життя" фактор позитивно корелює зі сферою сім'ї ($r=0,447$, $p=0,004$), а також цінностями конформізму ($r=0,336$, $p=0,034$) та безпеки ($r=0,327$, $p=0,039$). Ці цінності, у свою чергу,

позитивно корелюють зі стратегіями пасивного і уникаючого характеру: пасивне підпорядкування умовам середовища, пасивне вичікування змін, відхід із середовища проживання і занурення у себе.

Можна припустити, що орієнтація на сімейну сферу представляється на даний момент для респондентів є віддаленим, розтягнутим протягом життя, але й дуже значущим завданням. Реалізація цього завдання може припускати стратегії пасивного та унікального характеру, соціально спрямовані, рухомі цінностями збереження. Реалізація творчого проекту при цьому типі цільовизначення ніяк не фігурує.

ВИСНОВКИ

1. У цілому, нині професійний вибір респондентів у бік творчого проекту як основної сфери галузі професійного становлення є усвідомленим. Більшість респондентів серйозно налаштовані на розвиток своїх проектів, вважаючи їх основною сферою своєї професійної реалізації. Головний спосіб розвитку своїх проектів респонденти бачать через ведення соціальних мереж та підвищення рівня своєї майстерності, що говорить про високий рівень усвідомленості респондентів щодо своїх здібностей та розвитку, а також більшу значущість якості для них власного творчого продукту, ніж популярність у медійному просторі.

2. Ціннісний профіль респондентів поєднує у собі і цінності, що відображають інтереси індивіда, і цінності, що відображають інтереси групи. Найбільш значущими є цінності відкритості змінам, самотрансценденції та самопіднесення. У поведінці та діяльності респонденти орієнтуються на цінності самостійності, гедонізму та доброти. Яскраво вираженої орієнтації на цінності досягнення влади не спостерігається, що може бути зумовлено специфікою проектної діяльності, яка передбачає велику розгалуженість соціальних контактів, спілкування як спосіб просування свого проекту. Пряме прагнення до ієрархічних відносин і домінування виражено на середньому рівні: цінності самопіднесення можуть бути значні швидше в контексті горизонтального розвитку - досягнення у власній майстерності, ніж у системі соціальних відносин. Значимість цінностей консерватизму виражена мінімально, що логічно у зв'язку з величезним переважанням цінностей відкритості змін.

3. Адаптивний потенціал респондентів носить оптимальний характер: домінують стратегії активного перетворення середовища та активного перетворення себе, що утворює системну адаптацію і за внутрішнім критерієм (внутрішнє задоволення) і за зовнішнім критерієм (включеність до системи відносин, соціалізованість). Присутня також і стратегія звільнення з середовища та пошуку нового, але вона також орієнтована на адаптацію за

внутрішнім критерієм та її застосування досить ситуативне. Найменш актуальні для респондентів стратегії мають пасивний і уникаючий характер: пасивне підпорядкування умовам середовища, пасивне очікування змін, відхід із середовища та занурення у внутрішній світ.

4. Цілевизначення респондентів сконцентровано на перспективах найближчого майбутнього, що підтверджує переважання короткострокових цілей. Планування життя носить скоріше тактичний характер, ніж стратегічний. В основному, мотиваційна основа більшості цілей полягає в завданнях розвитку, що відображається і в основних сферах життя, щодо яких вибудовуються цілі: вони стосуються професійних завдань, освіти та матеріального розвитку. Переважна кількість цілей характеризується високим ступенем внутрішнього локусу контролю за їх реалізацією, а також високим ступенем значущості поставлених цілей.

За допомогою факторного аналізу у структурі цілевизначення респондентів вдалося виділити 5 типів планування життя (загальна дисперсія 78,16%):

Довгострокове планування життя (21,73%): характеризується переважанням довгострокових, конкретних та продуманих цілей, оформлених у систему, досягнення яких є дуже значущим для молодих людей.

Недиференційоване планування життя (19,22%): характеризується переважанням середньострокових, конфліктуючих між собою і невизначених цілей, досягнення яких середньо значуще.

Короткострокове планування життя (17,70%): характеризується переважанням короткострокових цілей, що є інструментами реалізації значущих мрій.

Дифузне планування життя (11,15%): характеризується конфліктною системою малозначущих цілей.

Позастрокове планування життя (8,37%): характеризується переважанням позастрокових цілей, орієнтованих на все життя.

5. Рівень самоефективності респондентів виражений вище за середній.

Тобто загалом, молоді люди впевнені у своїх силах та можливостях, бачать себе як потенційно здатних впоратися з труднощами, що виникають у будь-якій діяльності. Задоволеність життям респондентами перебуває у сфері середніх значень, молоді люди оцінюють своє життя як більш-менш їх задовольняюче. Такі результати ілюструють оптимальний емоційний фон для встановлення цілей та їх реалізації.

6. Значні гендерні відмінності виявлено в особливостях стратегій адаптивної поведінки: для жінок стратегії відходу з середовища та пошуку нового віддається перевага більш, ніж удвічі, порівняно з чоловіками. Аналогічна ситуація стосується використання стратегії відходу із середовища проживання і занурення у внутрішній світ: для чоловіків ця стратегія загалом є неприйнятною, а для жінок - прийнятною. Тобто жінкам у цій вибірці більш властива адаптація шляхом активного уникнення як за внутрішнім критерієм, так і за зовнішнім. Причому переваги виявляються у бік внутрішнього критерію - орієнтація почуття власної задоволеності. В особливостях цільовизначення та планування життя виявлено значну відмінність за параметром конкретизації цілей: для жінок в даній вибірці більш характерна наявність невизначених цілей, ніж для чоловіків.

7. Для молодих людей учнів за творчими напрямками, цінності універсалізму та конформізму більш значущі, ніж для респондентів, які не вчать за цим профілем. Найбільші відмінності виявилися в стратегіях адаптивної поведінки: для молодих людей, які не вчать за творчим профілем, більш відповідна стратегія активної зміни середовища, для студентів більш актуальні стратегії пасивного та уникаючого спектрів: підпорядкування умовам середовища, очікування змін, відходу з середовища та пошуку нового. Молодим людям, які не вчать за творчим напрямом, більш властива адаптація за внутрішнім критерієм (з орієнтацією на внутрішнє почуття задоволення) через зміну навколишньої дійсності, тоді як для студентів творчих ВНЗ більш характерні стратегії пасивного чи уникаючого характеру. Що узгоджується з домінуючими для студентів цінностями конформізму та універсалізму.

8. Аналіз взаємозв'язків стратегій адаптивної поведінки та особистісних цінностей показав, що найбільша кількість позитивних взаємозв'язків виявлена між стратегіями пасивного та уникаючого характеру (пасивне підпорядкування умовам середовища, пасивне вичікування змін, відхід із середовища та занурення у внутрішній світ) та цінностями збереження) та самотрансценденції (універсалізм і доброта). Стратегії пасивного та уникаючого характеру є неконфліктними та просоціальними, вони орієнтовані на адаптацію до існуючої системи відносин, її підтримка, що пояснює їх зв'язок з груповими цінностями конформізму, традицій, доброти та універсалізму: вони підтримують усталені відносини, формують конформне та пристосовуване для забезпечення виживання групи, прагнення до піклування про членів групи, пошану, терпіння та доброзичливість. Найбільш використовувані стратегії активного перетворення позитивно корелюють із цінностями самопіднесення (влада) та відкритості новому (стимуляція).

Зі шкалами самоефективності та задоволеності життям позитивно корелює лише стратегія пасивної репрезентації себе. Такі результати можна пояснити самою природою стратегії. Пасивна репрезентація себе – це стійка демонстрація своєї поведінки у різних ситуаціях. Найбільш яскравими формами такої поведінки є фанатичність, догматизм. Така поведінка не має на увазі ні зміни середовища, ні зміни себе. Ймовірно, що людині важливо саме показати свою позицію, що в принципі говорить про те, що ця позиція її задовольняє, і вона в ній упевнена.

9. У ході проведеного нами кореляційного аналізу типів цільовизначення з іншими компонентами життєвої стратегії (цінності та стратегії адаптивної поведінки) вдалося виявити два загальні профілі життєвої стратегії.

Перший профіль характеризується виразністю стратегії пасивної репрезентації себе та орієнтацією на цінність стимуляції. Однак у сукупності з типом цільовизначення виявляється певне нюансування. Стратегія пасивної репрезентації є сполучною ланкою між довгостроковим типом планування життя та цінністю стимуляції. Цю життєву стратегію спрямовано на

професійну і матеріальну сферу життя. Тут творчий проект виступає як проект і спосіб отримання матеріального доходу. Крім того, стратегія пасивної репрезентації себе та цінність стимуляції опосередковано корелюють із короткостроковим типом планування життя через шкалу задоволеності життям. Ця життєва стратегія орієнтована на сфери освіти та здоров'я особистості, і тут творчий проект є скоріше способом особистісного розвитку, вдосконалення творчих навичок та умінь.

Другий профіль характеризується опосередкованою кореляцією позастрокового типу планування життя та стратегіями пасивного та унікаючого характеру через цінності конформізму. Цю стратегію спрямовано на рішення життєвих завдань пов'язаних з сімейної сферою. Творчий проект тут не фігурує.

Гіпотеза підтверджується: життєві стратегії молодих людей, які є учнями за творчим напрямком, відрізняються від життєвих стратегій молодих людей, які не вчать за творчим напрямком

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Абульханова – Славская, К. А. Стратегия жизни / К. А. Абульханова - Славская. – М.: Мысль, 1991. – 299 с.
2. Абульханова, К. А. Время личности и время жизни / К. А. Абульханова - Славская. – СПб.: Алетейя, 2001. – 304 с.
3. Аскольдович, Е. В. Личностные и психоэмоциональные особенности людей творческих профессий / Е. В. Аскольдович. – Молодой ученый, 2016. – 619 с.
4. Белугина, М. А. Психологическое содержание жизненных стратегий личности в юношеском возрасте / М. А. Белугина. – Ярославль, 2009. – 222 с.
5. Богоявленская, Д. Б. Психология творческих способностей / Д. Б. Богоявленская. – М.: Издательский центр «Академия», 2002. – 320 с.
6. Божович, Л. И. Изучение мотивации поведения детей и подростков / Л. И. Божович. – Москва: Педагогика, 1972. – 351 с.
7. Васильева, О. С. Изучение основных характеристик жизненной стратегии человека / О. С. Васильева. – СПб.: Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2000. – 175 с.
8. Головаха, Е. И. Психологическое время личности / Е. И. Головаха. – Киев, 1984 – 207 с.
9. Головей, Л. А. Психология развития и возрастная психология / Л. А. Головей. – Москва: Издательство Юрайт, 2018. – 413 с.
10. Ермолаева, М. В. Психология зрелого и позднего возрастов в вопросах и ответах / М. В. Ермолаева. – М.: Московский психолого-социальный институт; Воронеж: НПО «МОДЭК», 2004. – 280 с.
11. Здравомыслов, А. Г. Отношение к труду и ценностные ориентации личности / А. Г. Здравомыслов. – М.: Мысль, 1965. – 208 с.
12. Ильин, Е. П. Психология творчества, креативности, одаренности / Е. П. Ильин. – СПб Питер, 2009. – 434 с.
13. Калимуллина, О. А. Творческая направленность личности как объект

системного методологического анализа / О. А. Калимуллина. – Вестник КГУКУ, 2013. – 191 с.

14. Карпинский, К. В. Психология жизненного пути личности / К. В. Карпинский. – Гродно: ГрГУ, 2002. – 167 с.

15. Карандашев, В. Н. "Методика Шварца для изучения ценностей личности" / В. Н. Карандашев. – СПб, 2004. – 365 с.

16. Казаренков, В. И. Профессионально-творческая направленность студентов как компонент их профессионального становления / В. И. Казаренков. – Вестник РУДН. Серия: Психология и педагогика, 2010. – 154 с.

17. Климов, Е. А. Развивающийся человек в мире профессий / Е. А. Климов. – Обнинск: изд-во «Принтер», 1993. – 157 с.

18. Кроник, А. А. Методы самопознания, психодиагностики и психотерапии в психологии жизненного пути / А. А. Кроник. – М.: «Смысл», 2003. – 258 с.

19. Леонтьев, Д. А. Психология смысла: природа, строение и динамика смысловой реальности / Д. А. Леонтьев. – М.: Смысл, 2019 – 860 с.

20. Ломов, Б. Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии / Б. Ф. Ломов. – М.: Наука, 1984. – 444 с.

21. Ливехуд, Б. Кризисы жизни — шансы жизни / Б. Ливехуд. – Калуга: Духовное познание, 1994. – 276 с.

22. Манукян, В. Р. Специфика кризисов профессионального развития на разных этапах обучения в вузе / В. Р. Манукян. – Вестник Санкт-Петербургского университета, 2012. – 269 с.

23. Манукян, В. Р. Психологическая автономия личности и особенности жизненного планирования у студентов / В. Р. Манукян. – Научные исследования выпускников факультета психологии СПбГУ, 2015. – 266 с.

24. Манукян, В. Р. Опыт исследования индивидуально-психологических

- особенностей целеполагания и жизненного планирования / В. Р. Манукян. – Психологические исследования, 2018. – 352 с.
25. Марцинковская, Т. Д. Информационное пространство транзитивного общества: проблемы и перспективы развития / Т. Д. Марцинковская. – Консультативная психология и психотерапия, 2019. – 396 с.
26. Мельникова, Н. Н. Диагностика социально-психологической адаптации личности / Н. Н. Мельникова. – Челябинск: Изд-во ЮУрГУ, 2004. – 257 с.
27. Мизинова, И. А. Жизненный сценарий личности: основные подходы к рассмотрению / И. А. Мизинова. – М.: Смысл, 2013. – 264 с.
28. Моргун, В. Ф. Проблеме периодизации развития личности в психологии / В. Ф. Моргун. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1981. – 284 с.
29. Мясищев, В. Н. Психология отношений: избранные психологические труды / В. Н. Мясищев. – Москва: Институт практической психологии; Воронеж: НПО 'МОДЭК', 1995. – 356 с.
30. Нюттен, Ж. Мотивация, действие и перспектива будущего / Ж. Нюттен. – М.: Смысл, 2004. – 265 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета з кодуванням

ПІБ/псевдонім _____ ВІК _____ СТАТЬ Ч (1)/Ж (2)

1. Чи навчаєтесь Ви на даний період часу? (1) Якщо так, то вкажіть, будь ласка, назву вашого навчального закладу, напрямок, курс. Якщо ні, то поставте прочерк. (2)

2. Наскільки свідомим був ваш професійний вибір?

A. Абсолютно неусвідомленим (1)

B. Неусвідомленим (2)

C. Скоріше неусвідомленим (3)

D. Швидше усвідомленим (4)

E. Усвідомленим (5)

F. Абсолютно усвідомленим (6)

4. Як ви вважаєте, наскільки процес навчання дозволяє Вам реалізувати свої здібності та потенціал? Якщо Ви не навчаєтесь на даний момент, постарайтеся відповісти на це питання щодо Вашого останнього місця навчання.

A. Процес навчання приносить мені задоволення і дозволяє реалізуватися в повній мірі (4)

B. Процес навчання на даному факультеті не дає мені повною мірою реалізувати свої здібності та потенціал унаслідок недостатньо якісного процесу навчання (3)

C. Процес навчання на даному факультеті не дає мені в повній реалізації, оскільки мої здібності і потенціал лежать в іншій області (2)

D. Важко відповісти (1)

Е. Інше (0)

5. Чи займаєтесь ви творчістю? Якщо так, то яким?

1 - музика (гра на муз. інструментах, продюсування, група, саунддизайн)

2 – візуальна творчість (кіно, відео, ілюстрації, логотипи, 3д)

3 - творчі послуги та товари (речі, прикраси, тату)

4 – сценічна творчість (театр, танці)

5 - текстовий блогінг

6. Наскільки професійно Ви хотіли б реалізуватися у своїй творчості?

А. Я серйозно налаштований, бачу у творчості свою основну професійну самореалізацію (3)

В. Мені просто подобається займатися цим, це не більше, ніж улюблене захоплення. Основна сфера професійної самореалізації лежить у іншому напрямі. (2)

С. Так, моя основна сфера професійної самореалізації знаходиться в іншій галузі, але моє творче захоплення також дуже важливе для мене. Я робитиму все, щоб відбутися у своїй творчості. (1)

Д. Інше (0)

7. Скільки часу Ви приділяєте своєму творчому проекту?

А. Щодня (4)

В. 3-5 разів на тиждень (3)

С. 1-2 рази на тиждень (2)

Д. Кілька разів на місяць (1)

Е. Свій варіант (0)

8. Вас влаштовує та кількість часу, яку Ви приділяєте своєму проекту?

A. Так, влаштовує (3)

B. Ні, не влаштовує, хотів би приділяти більше часу (2)

C. Ні, не влаштовує, хотів би приділяти менше часу. (0)

9. Якщо Вас не влаштовує кількість часу, що виділяється, поділіться, будь ласка, на Ваш погляд, що Вам заважає приділяти достатню кількість часу?

1 - навчання

2 – вольові процеси, саморегуляція

3 - робота

4 - відсутність матеріального “виходу” з проекту

10. Ви продумуєте конкретні методи самореалізації у творчості?

A. вже продумав(-ла) (3)

B. продумую (2)

C. ні, не продумую (1)

D. інше (0)

11. Опишіть, будь ласка, як Ви безпосередньо займаєтесь просуванням свого творчого проекту? Можна вибрати кілька варіантів.

A. Самостійно розвиваю свій проект у соціальних мережах (1)

B. Вкладаю ресурси у рекламні кампанії у соціальних мережах (2)

C. Просуваю свій проект через взаємодію з людьми, які за допомогою свого авторитету чи популярності здатні розширити аудиторію мого проекту (3)

D. Більше вкладаю у розвиток своїх здібностей (майстерності), ніж у просування (4)

E. Інше (5)